

Korek József

ÁSATÁSOK SZIGETCSÉP-TANGAZDASÁG LELŐHELYEN I. A KÉSŐRÉZKORI TELEPÜLÉS LELETEI

A lelőhely Csepel-sziget keleti részén, a Szigetszentmárton és Szigetcsép közötti műút keleti oldalán, a ráckevei Duna-ág partján található (1. kép). Ezt a területet finom szemcséjű lösz borítja, amely kisebb-nagyobb hátakat, dombokat alkot a Kerészeti Egyetem Szigetcsépi Tangazdasága gyümölcsösének délkeleti részén. Az É—D irányú, mintegy 200 m hosszú, 50—70 m széles löszhát 2,5 m-re emelkedik ki a mély fekvésű, sík területből.

1974-ben gépekkel kezdték meg a kiemelkedés elegyengetését, a területen végzett leletmentő ásatást ez tette szükségessé (KOREK—ECSÉDY 1976). A leletmentés során mintegy 21×10 m nagyságú területen volt mód a még meglévő jelenségek feltárására (I. felület 2. kép). Az ásatás kezdetekor már elhordták a dombhát északi részét, az itt megtisztított, mintegy 20×20 m-es területen már csak a nagyrészt elpusztított objektumok (hulladékgödörök) legalsó részét tárhattuk fel (II. felület). A földmunkáktól még látszólag megkímélt területen, az I. területhez dél felől csatlakozva egy 5×5 m-es szelvényt nyitottunk (V. szelvény). A szelvény meggyőzött bennünket arról, hogy az egész dombhát őskori telepmaradványait már korábban megbolygatta az itt végzett mélyszántás, amely a talajt mintegy 0,7—0,8 m mélységig megforgatta. Így az

egykori járósínt már itt sem lehetett megállapítani, a mélyebbre nyúló objektumok sokasága, rendkívüli sűrűsége viszont nyilvánvaló volt.

Az ásatás során a badeni kultúra és a korabronzkori Harangedény — Csepel csoport emlékei kerültek elő. A jelen közleményben a rézkori objektumokat ismertetjük, a korabronzkori leletanyagot (19., 20., 24., 35., 36., 37., 38., 39., 40., 41., 43. és 46. gödör) Ecsedy István a folyóirat későbbi kötetében fogja közölni.

I. felület

Az itt feltárt objektumok tisztázása a domb eredeti, de az ásatás kezdetekor már elhordott felszínétől pontosan nem ismert mélységben kezdődhetett el. Az egyes objektumok megtalált körvonalait az V. szelvény kivételével nem lehetett a felszíntől pontosan mérni. A megadott mélységadatok (M) közül az első a domb még érintetlen legmagasabb pontjához viszonyított ásatási felszint jelenti, tehát azt a mélységet, ahol az objektum körvonalai jelentkeztek, a második pedig a kibontott objektum belső mélységét, vagyis az általunk feltárt kultúrteleg vastagságát adja meg. Néhány esetben csak az első adat szerepel, ha a gödör a gépi földmunka meredek rézsűjén került elő. A leírásokban az átmérő rövidítve (D) szerepel.

1. kép Az ásatás helyszíne
Abb. 1. Die Lage der Ausgrabung

1. objektum: Gödör alsó része. M: 1 m, 0,05 m. D: 0,8 m. Leletek: néhány badeni cserép a gödör körvonalán kívül, a munkagép nyomában.

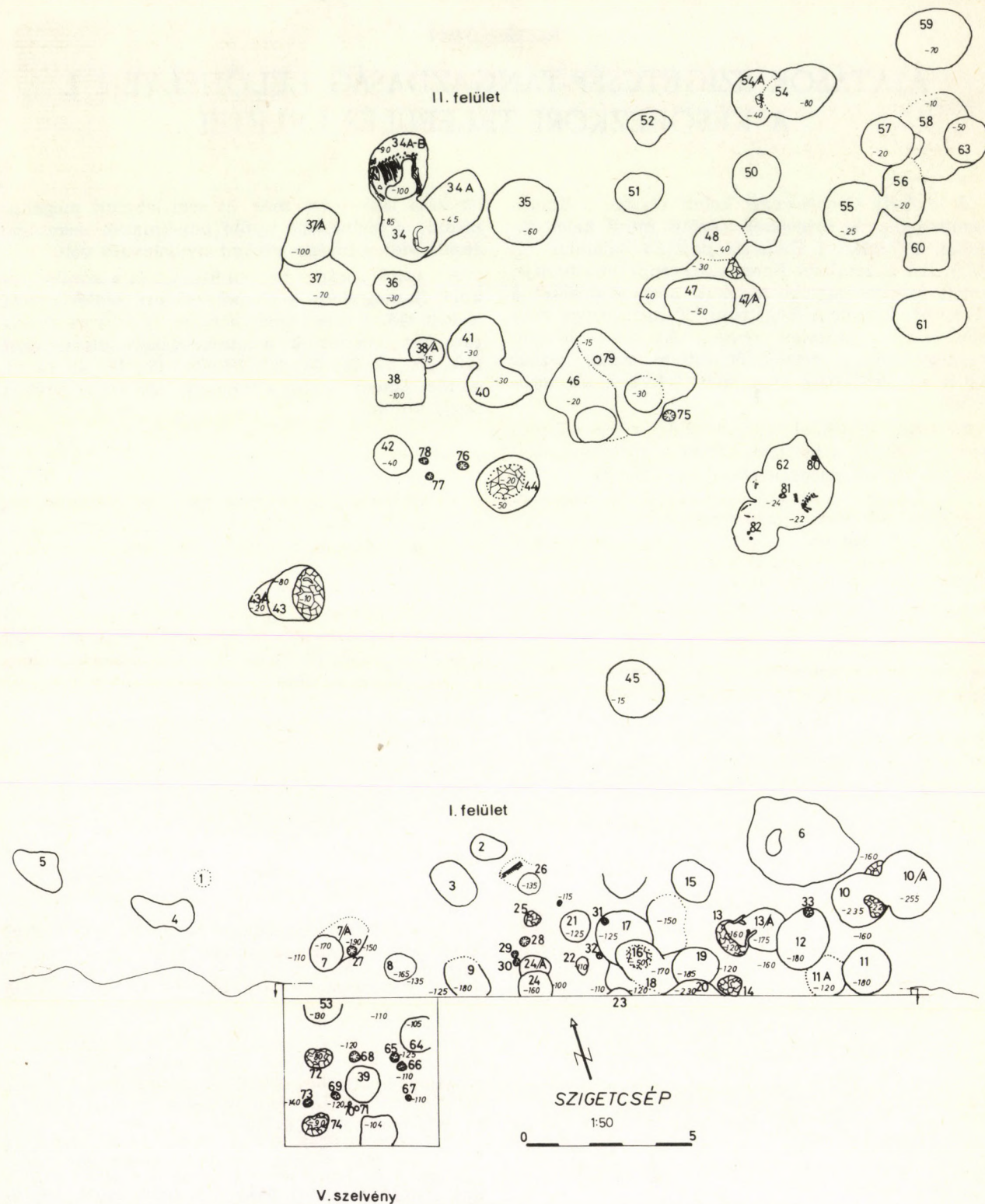
2. objektum: Ovális gödör. M: 1 m, 0,6 m. D: 1,1×1,8 m. Leletek: kevés badeni cserép és állatcsontok.

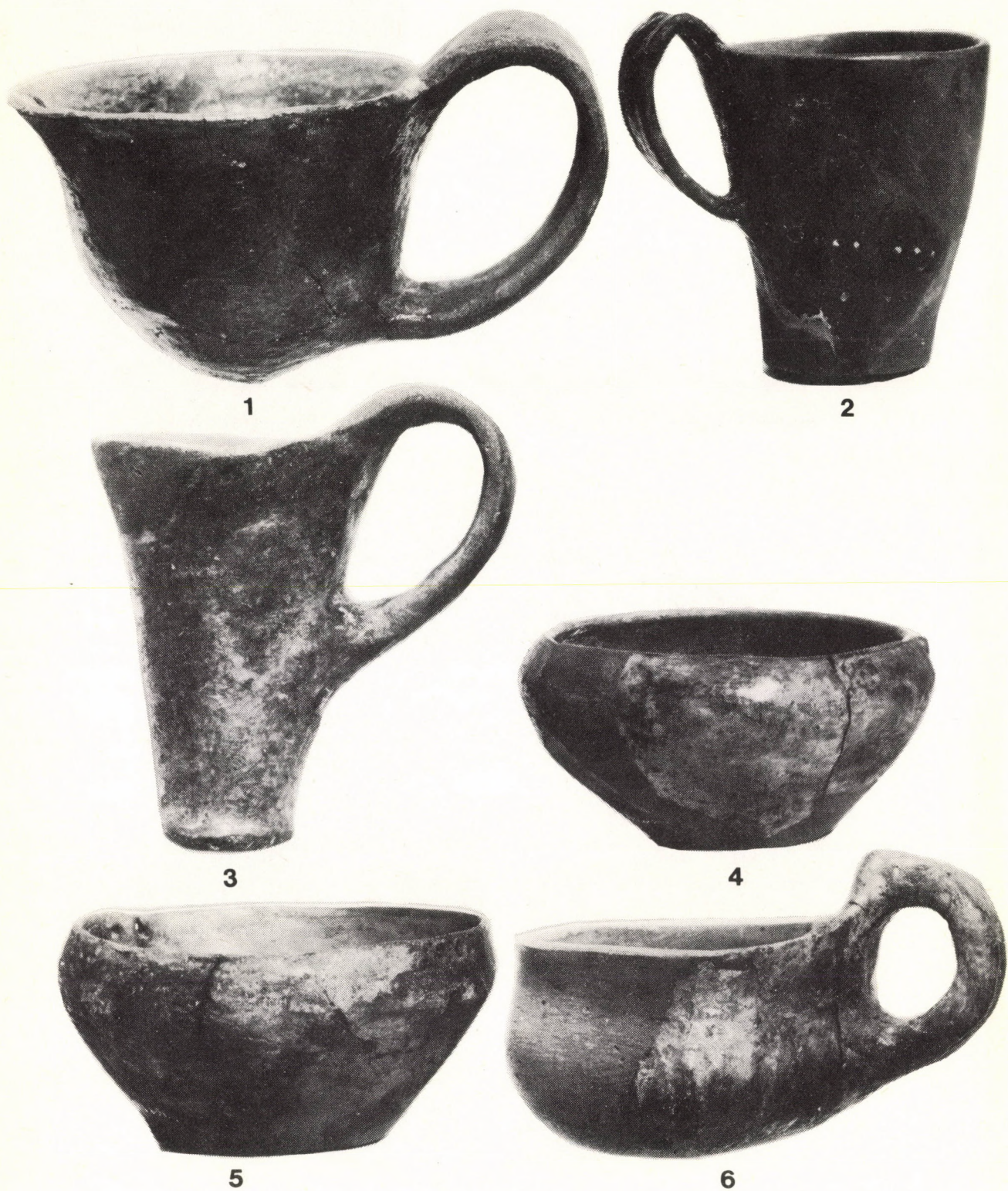
3. objektum: Ovális gödör, déli oldalát lépcsőzetesen alakították ki. M: 1 m, 0,45 m. D: 2,1×1,6 m. Leletek: durva kidolgozású, kettős csanakúpos tál; behúzott peremű bütyökű tál (3. kép 5); hengeres aljú merítőedény (3. kép 3).

4. objektum: Gödör alsó része, szabálytalan formájú. M: 1 m, 0,15 m. Leletek: kevés badeni jellegű cserép.

5. objektum: Gödör alsó része, szabálytalan formájú. M: 1 m, 0,15 m. Leletek: néhány jellegtelen cserép.

6. objektum: Ovális gödör. M: 1 m, 0,6 m. D: 3,6×2,7 m. A gödör alján tüzelés nyoma, kiterjedése 0,7×0,5 m. Leletek: merítőedény nyeltöredéke karcolt vonaldíszítéssel, felületén vörös festék nyomával; kosztolái jellegű edénytöredékek kimetszett háromszögekkel, rombuszokkal, mészbeté-ágyszerű vonaldíszítéssel; svédcsák formájú tál töredéke; pontdíszes töredékek; kisméretű fazekak bordadíszes peremtöredékei.

3. kép Szigetcsép-Tangazdaság, 1, 5. 3. gödör; 2. szórvány; 3. I. felület;
 4. 37/a gödör; 6. 11. gödör
 Abb. 3. Szigetcsép-Tangazdaság, 1, 5, Grube 3; 2. Streufund; 3. Fläche I.;
 4. Grube 37/a; 6. Grube 11.

4. kép — Abb. 4. Szigetcsép-Tangazdaság, 1—1/a. 11. gödör — Grube 11.;
2. 37/a gödör — Grube 37/a

5. kép — Abb. 5. Szigetcsép-Tangazdaság, 1—2.
62. gödör — Grube 62.

7. *objektum*: Földbevált kemence maradványa. M: 1,7 m. Felső részét a földmunka során elrombolták, alját 1 m átmérőjű, 2 cm vastagságban átégett folt jelezte.

8. *objektum*: Kerek gödör. M: 1,35 m, 0,3 m. D: 1 m. Leletek: Badeni jellegű edénytöredékek.

9. *objektum*: Ovális gödör. M: 1,25 m, 0,55 m. D: 1,8×1,3 m. Leletek: Jasopál pengeszilánk (6. kép 8); vörös színű, kihajló peremű csészék töredékei a perem alatt zsinórdísz-szerű mélyítéssel; jellegzetesen kosztolácsi díszítésű cserepek (6. kép 1—4, 6); benyomott háromszögekkel és zegzugvonallal díszített, badeni jellegű töredék (6. kép 5); az unyi csoportra jellemző kannelurás motívummal díszített edény belső töredéke (6. kép 15/a), pontsoros hálómintával díszített a külső felülete (6. kép 15); durva kidolgozású fazékok töredékei (6. kép 9—12); szögletes formájú edény töredéke (6. kép 13); magasfülű korsók fültöredéke (6. kép 7); gömbhasú tálak töredékei (6. kép 14).

10. *objektum*: Kerek gödör; lesimított alján tűzhely maradványait találtak. M: 1,6 m, 0,75 m. D: 1,5 m. A gödör ásásakor egy korábbi tűzhely maradványát vágta át, ennek egy részlete a 10. gödör és a 10/A jelzetű gödör csatlakozásánál megmaradt. Leletek: kannelurás korsók töredékei (7. kép 2—3); szalagfüles mericék töredékei (7. kép 6, 8); kétszattatú tál osztógombja (7. kép 4); pont- és vonaldíszes (7. kép 7, 14), valamint díszítetlen tálak töredékei (7. kép 9); bordadíszes és durva kivitelű fazékok töredékei (7. kép 10—13).

10/A *objektum*: Kerek gödör, amely a 10. objektumhoz csatlakozik. M: 1,6 m, 0,65 m. Leletek: kihajló peremű, kosztolácsi típusú gömbhasú tálak sűrű pontdíszes töredékei (8. kép 1—3); pontdíszes cserepek (8. kép 4—6); magasfülű merice töredéke (8. kép 10); pontdíszes és díszítetlen bögrék (8. kép 6, 9) és megvastagodó peremű, benyomott szélű fazék töredéke (8. kép 7).

11. *objektum*: Három egymást metsző gödörből (11., 11/A., 12.) álló gödörkomplexum része. M: 1,6 m, 0,8 m. Leletek: jellegzetesen kosztolácsi típusú, sűrű pontsorral díszített táltöredékek (9. kép 8—12, 15); bekarcolt vonalakkal és rácsmintával díszített cserepek (9. kép 13, 14); edényfogó három csúcsban végződő, sárgás

színű, karcolt díszítésű töredéke (9. kép 7); svédcsisak formájú, kiegészíthető tál töredékei. A tál az ásás egyik legszebb lelete; szürkén fényezett felületű, alsó harmada gömbszelet alakú, alján omphalos-szerű bemélyedés, oldalán két függőleges bütyök. Felületét öt díszített és egy díszítetlen mezőre osztják. A mintázat felső részét hatsoros, mézágyszerű díszítés, alsó részét háromszög alakban összefutó beszűrt pontsorok alkotják (4. kép 1, 1/a). A gödör további leletei a klasszikus badeni kultúra típusaihoz sorolhatók: korsó töredéke kettős, függőleges bordadíszes (9. kép 18); alagútfül (9. kép 17); fazékperem (9. kép 16); kannelurázott csupor kiegészítő töredékei (3. kép 5).

11/A *objektum*: Gödör alsó része. M: 1,2 m. Leletek: kevés badeni cserép.

12. *objektum*: A 11/a gödört dél felől metsző ovális gödör. M: 1,8 m. D: 2,2×1,5 m. A gödör aljának nyugati részén 0,2—0,3 m átmérőjű tűzhelymaradvány volt. Leletek: kosztolácsi típusú pontdíszes táltöredékek (9. kép 1—2); bütyökdíszes fazék peremtöredéke (9. kép 4); plasztikus díszítésű fazéktöredékek (VII. t. 5—6); klasszikus badeni tál töredéke, beszűrt pontsorból induló karcolt vonaldíszítés részletével (9. kép 3).

A 10—12. gödrök fölötti bolygatatlan, de még gödrök szerint el nem különíthető betöltésből származnak a következő leletek: cserepek beszűrkált pontdíszes (10. kép 2, 4); mézágyszerű, párhuzamos díszítéssel (10. kép 3); kétsoros rovátkolással (10. kép 1); párhuzamos karcolással (10. kép 7, 9); széles nyakú, fényezett felületű csöbörszerű edények töredékei (10. kép 5—6, 8); kisméretű fazékok benyomkodásokkal díszített peremtöredékei (10. kép 10—11); gyakoriak a magas mericék fültöredékei mélyítéssel ill. pontsoros díszítéssel (10. kép 14—15); ritkábbak a párhuzamosan bekarcolt vonalakkal díszített magas szalagfülek (10. kép 13).

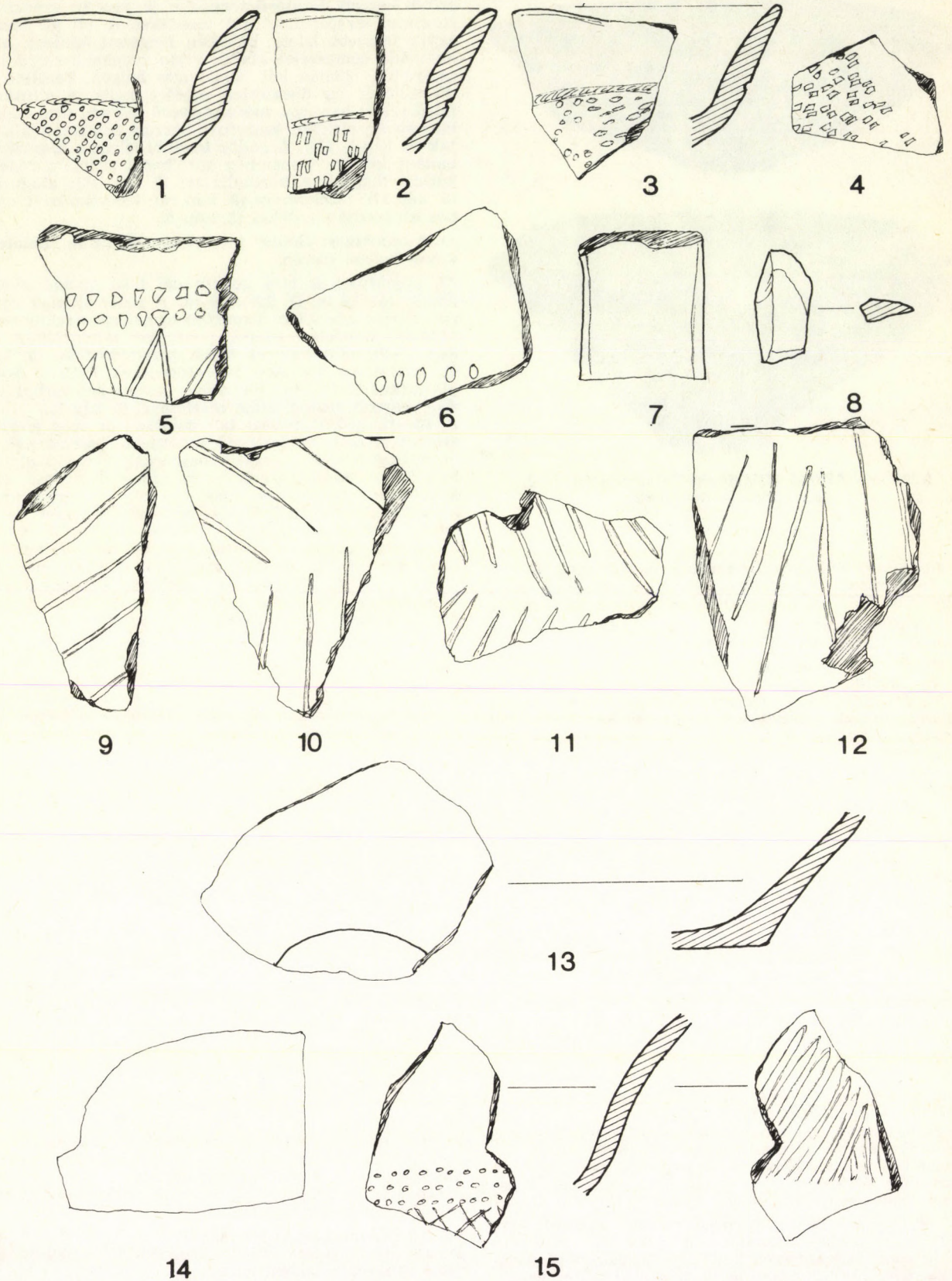
13. *objektum*: Földbe mélyített kemence. Boltozatának maradványa 1,2 m, feneké 1,6 m mélységben került elő. K—Ny-i átmérője 100, É—D-i 110 cm. A kemence legnagyobb belső magassága 40 cm volt. A szájnyíláshoz a mélyítés során kiszedett agyagból szélvédőt tapasztottak. Belsejének kitértése hamus, laza szerkezetű volt. A fenékrészen réz öntörögöcske feküdt.

13/A. *objektum*: A kemence kiszolgálógödre volt. Mélysége 175 cm, tehát 10—15 cm-rel mélyebb a kemence aljánál. A korai bronzkorban kisebb gödört áshattak rá, mivel a hamus földből kosztolácsi típusú cserepek mellett a harangedény kultúrához tartozó töredékek is előkerültek. Leletek: a rézkori anyag a legszebb kosztolácsi díszítőmotívumokat mutatja. A kevés szerzőmányaiból egy kettős csonkakúpos orsógdör töredéke érdemel említést (12. kép 1). A kannelurás korsókat több töredék is képviseli (12. kép 9). Feltűnően sok volt a kihajló peremű tál, jól megmaradt mézkitöltéssel a sűrű pontokban (12. kép 2, 5, 6, 8). A kosztolácsi díszítési rendszert jól mutatja egy kihajló peremű tál, négy mezőre osztott felületével, osztózónájában egy-egy bütyökkel. Az egyes mezők díszítése sűrűn elhelyezett, inkrusztált pontokból áll (12. kép 3). Négymezős elrendezést mutat egy másik töredék, amelyen négy sorból álló, pecsételt vízszintes mintasor váltakozik (12. kép 4). Jellegzetes késő badeni sajátosság a sorosan elhelyezett, függőleges mézágyszerű díszítés is (12. kép 7).

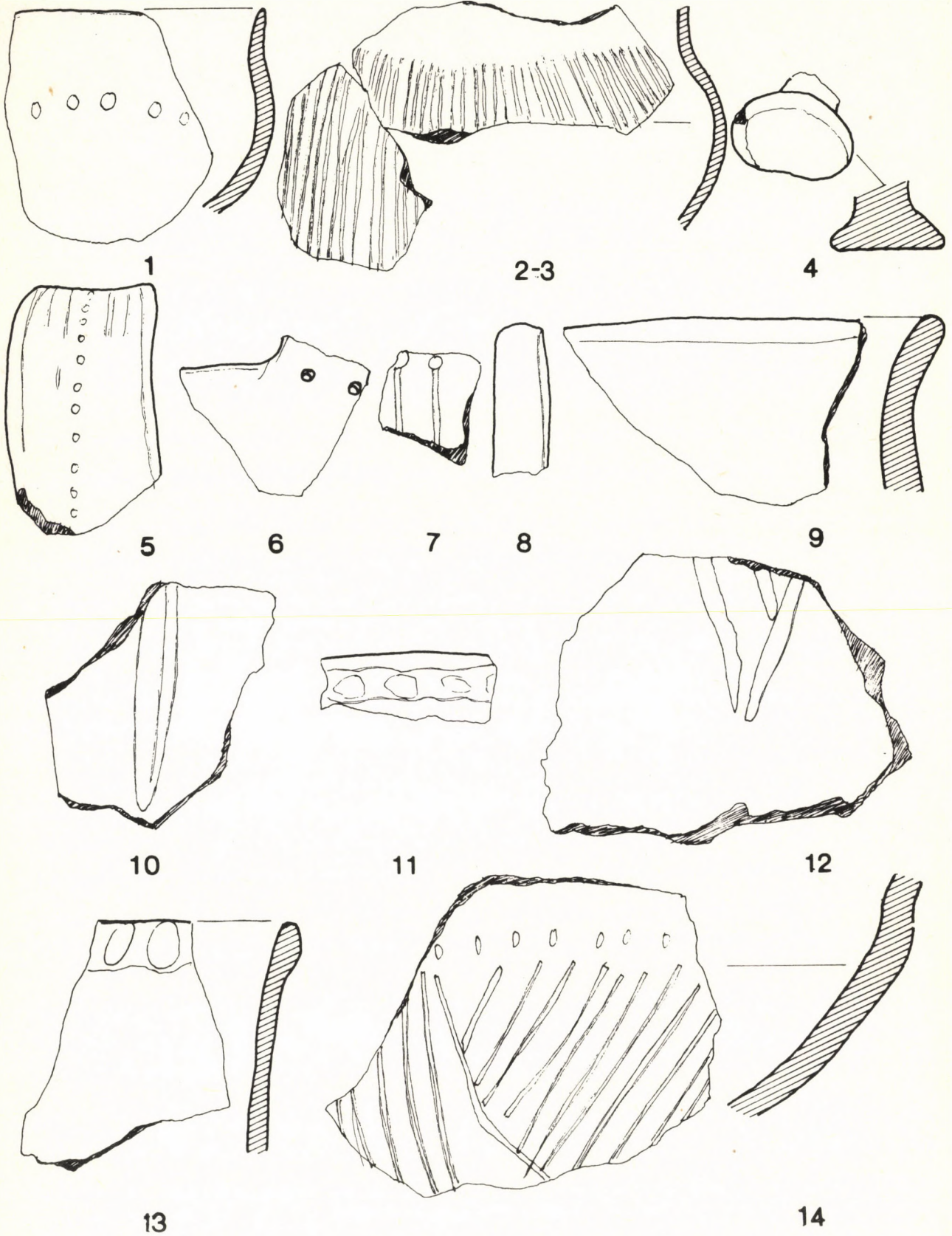
A hamuzögödör leletanyaga alapján a kemence a kosztolácsi csoporthoz köthető. A korabronzkori anyag későbbi beásás során kerülhetett ide — ennek a beásásnak a körvonalát viszont a 13. gödör töltelékföldjében nem lehetett megfigyelni.

14. *objektum*: Töredezett, sávozott tűzhely. M: 1,2 m. D: 0,7×0,8 m. A későrézkori járósínt alatt feküdt, így feltételezhetően badeni korú.

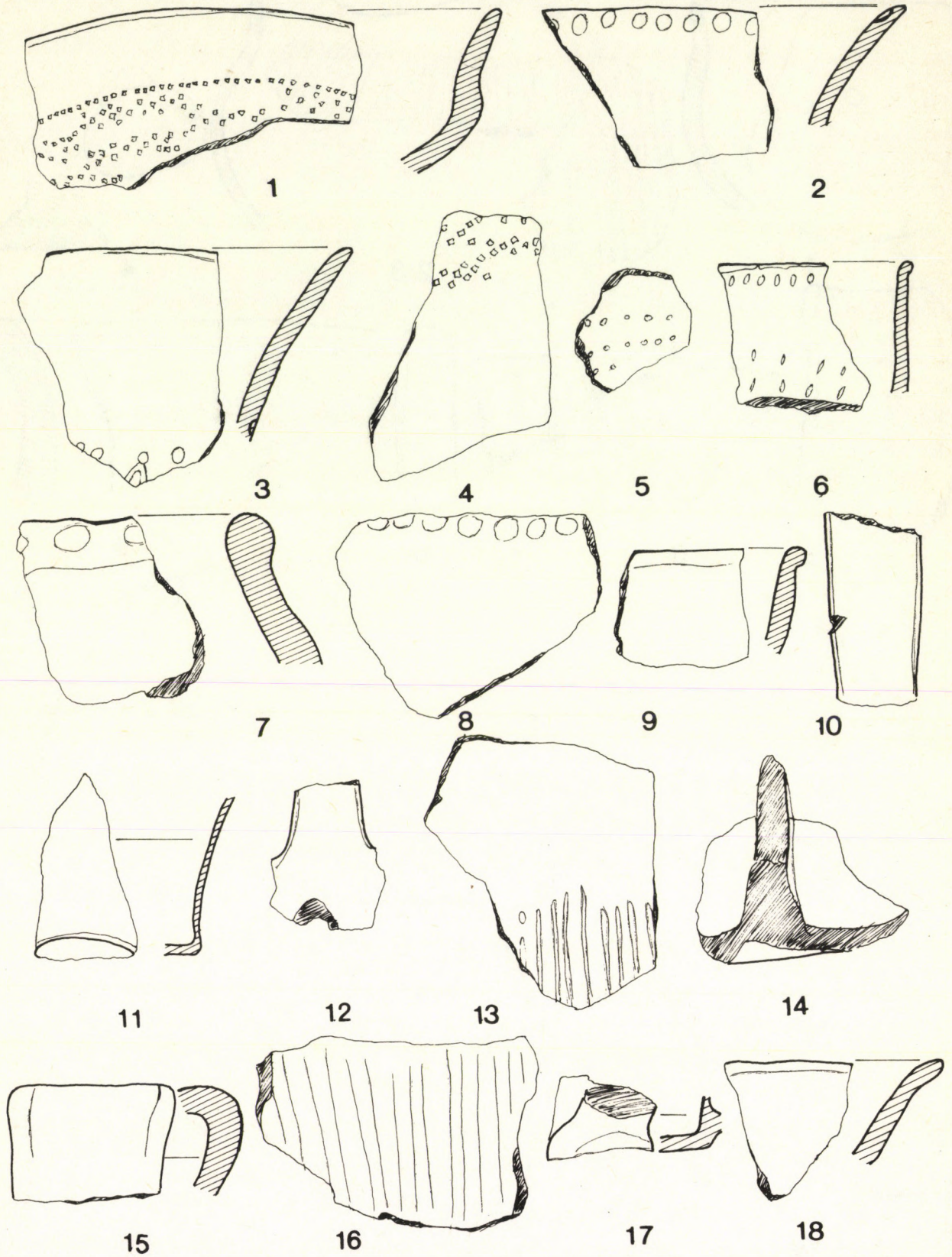
15. *objektum*: Kerek gödör. D: 1 m. Leletek: kevés badeni cserép és állatcsont.

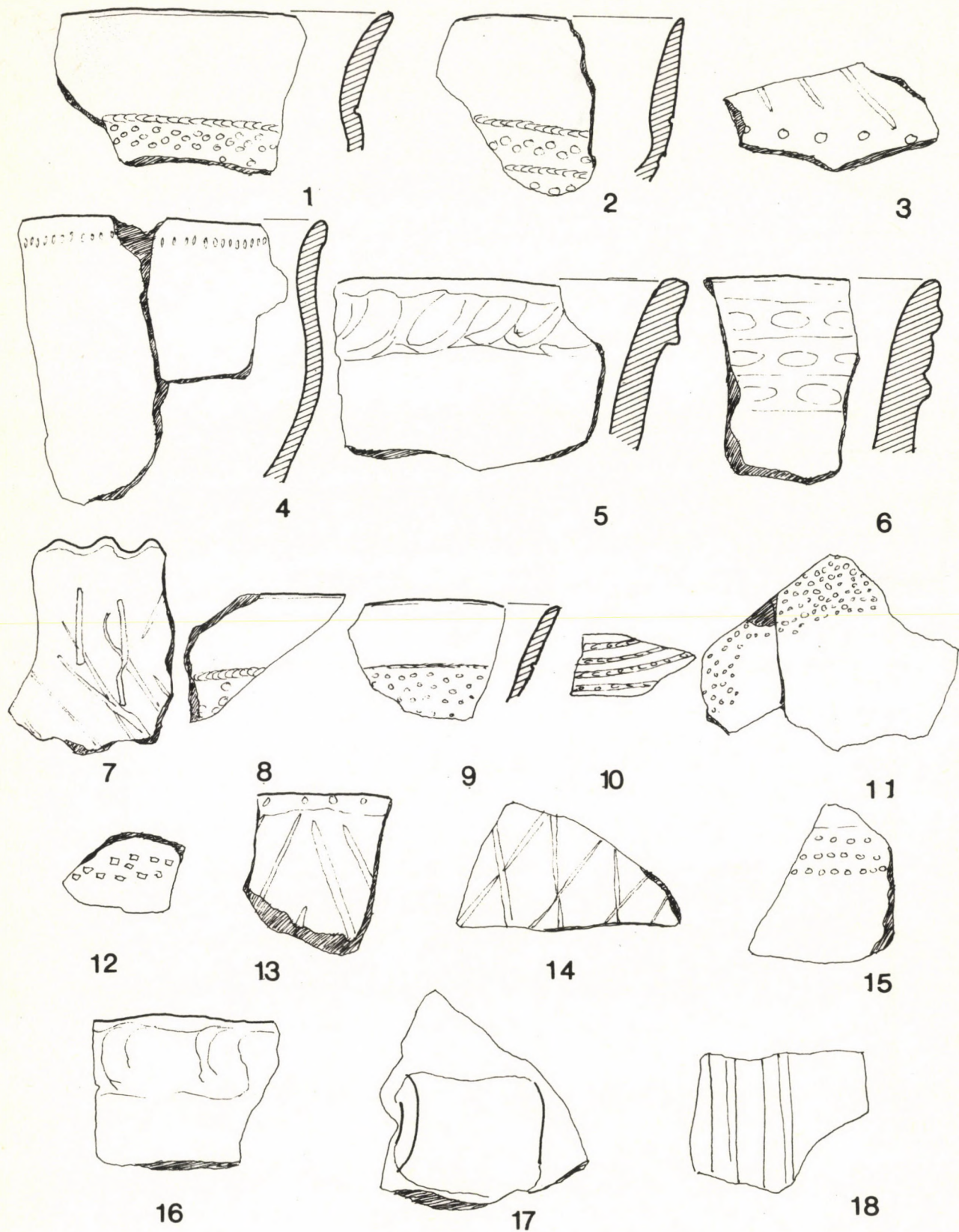
6. kép — Abb. 6. Szigetcsép-Tangazdaság, 1—15. 9. gödör — Grube 9.

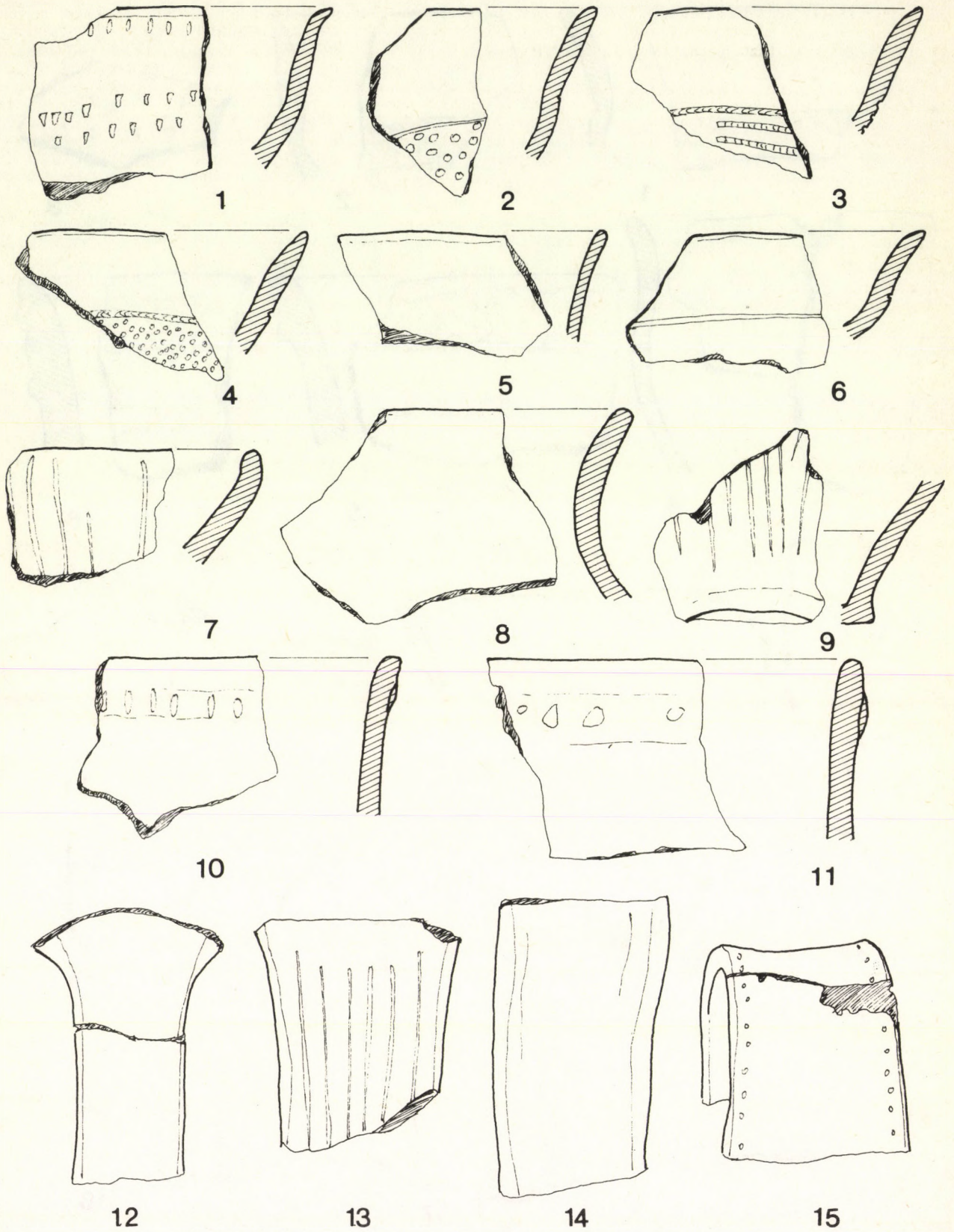
7. kép — Abb. 7. Szigetcsép-Tangazdaság, 1—14. 10. gödör — Grube 10.

8. kép — Abb. 8. Szigetcsép-Tangazdaság, 1—10. 10/a gödör — Grube 10/a;
12—18. 60. gödör — Grube 60.

9. kép — Abb. 9. Szigetsép-Tangazdaság, 1—6. 12. gödör — Grube 12.;
7—18. 11. gödör — Grube 11.

10. kép — Abb. 10. Szigetcsép-Tangazdaság, 1—15. 12. gödör fölött —
über der Grube 12.

16. *objektum*: Tapasztott, kerek tűzhely: M: 0,5 m. D: 0,8 m.

17. *objektum*: A 16. tűzhely hamuzógödre, a gödör lejtővel csatlakozik a tűzhelyhez. Kerek alakú. M: 1,25 m. D: 1,8 m. Leletek: néhány kosztoláci jellegű cserép.

18. *objektum*: Ovális gödör, a 16. tűzhely alatt feküdt. M: 1,7 m, alakja szabálytalan. Leletek: néhány badeni cserép. A 16. tűzhely badeni korú, a 18. gödör leletei valamivel korábbiak lehetnek. A kevés leletanyagban a kettő között különbség nem mutatkozik.

21. *objektum*: Kerek, lesimitott aljú gödör. M: 1,25 m. D: 1,2 m. Leletek: badeni jellegű, pontdíszes tál cserépei; közepes méretű fazék töredékei; cserépek kímetszett háromszög-díszítéssel; kis nyílású csésze homorú fültöredéke.

22. *objektum*: Kis méretű gödör. M: 1,1 m. D: 0,5×0,4 m. Leletek: egyetlen bütyökdiszes cserép.

23. *objektum*: Kisméretű gödör felületbe eső része. M: 1,25 m. Lelet nélkül.

24/A *objektum*: Kerek gödör, melyet a 24. korabronz-kori gödör metszett. M: 1,4 m. D: 1,1 m. Leletek: néhány badeni cserép (12. kép 10, 13).

25. *objektum*: Tűznyom. M: 1,1 m. D: 0,6 m. A rézsű peremén került elő. Lelet nélkül.

26. *objektum*: Kerek gödör. M: 1,35 m. D: 0,7 m. Északi oldalán szenesedett gerenda nyomait találtuk. Körülötte foltokban famaradványok kerültek elő, ezeket a rézsűs lejtő miatt nem lehetett rögzíteni. Leletek: néhány badeni cserép.

Az I. felület területén néhány cölöplyuk is került. A rombolás miatt nem rekonstruálhatók az objektumok, amelyhez tartozhattak. Folyamatos számozással láttuk el ezeket is, adataik az alábbiak:

27. *objektum*: Cölöplyuk. M: 1,9 m, 2,1 m.

28. *objektum*: Cölöplyuk. M: 1 m, 1,33 m.

29. *objektum*: Ua. M: 1 m, 1,1 m.

30. *objektum*: Ua. M: 1 m, 1,1 m.

31. *objektum*: Ua. M: 1 m, 1,15 m.

32. *objektum*: Ua. M: 1,1 m, 1,15 m.

33. *objektum*: Ua. M: 1,8 m, 2,25 m.

A 27—33. cölöplyukak átmérője nagyjából azonosan 0,2 m.

II. felület

A domb teljesen elhordott északi része alatt még feltárható objektumok (34—63) tartoznak ide. Mélységadataik azt jelzik, hogy a simára gyalult alapszinttől indulva milyen mély volt a gödör még bolygatatlan része.

34. *objektum*: Kettős gödör, amely két, közvetlenül egymás mellé ásott, különböző mélységű gödörből áll. Ezekhez dél felől kisebb, lépcsőszerű gödör csatlakozik (34/A). A 34. gödör a kettős gödör déli részét képezi, mélysége 0,85 m. Közepén östulok homloksonjtja feküdt, a szarvakkal a gödör alján. A betöltésből néhány badeni cserép került elő.

A kettős gödör északi része (34/B) 1 m mélységű volt. Alján szarvasmarha csontváza feküdt, fejjel nyugat felé fordítva, lábai kinyújtva. A fej szorosan a gödör nyugati falához volt préselve, visszahajlítva. A beszakadt homloksonjt világosan mutatja a taglócsapás helyét. Leletek: badeni töredékek, köztük 3 soros, kímetszett díszítésű korszótöredékek (11. kép 13), kis hajlású, kihajló peremű tál (11. kép 14), homorú korszófül (11. kép 11). Ritka díszítőelem a bebökődött kördísz,

mely egy edényalj tanúsága szerint függőleges sorokban a teljes felületet, legalább a váltól a fenéig beborította (11. kép 12).

A 34. objektum vallási rendeltetésű volt, áldozati gödörként szolgált. A ritusos szarvasmarha-temetés és a badeni típusú cserépek kizárólagos jelenléte nem hagy kétséget korát illetően.

37/A *objektum*: A 37. korabronz-kori gödör metszette a tőle északra lévő 37/A gödröt, mely badeni korú. A gödör ovális, mintegy 2 m hosszú, és 1 m mély volt. Leletek: jellemző a gömbhasú, kerek aljú, kis füles csésze, a félgömbös tál pontsorok határolta vonalköteg-mintákkal és a rácsmintás táltöredékek. A gödörhöz tartozik egy behajló peremű csupor, a perem alatt két kis bütyökkel (3. kép 4) és egy durva anyagú, ívelt falú fazék, a perem alatt benyomott, vastag rátéttel (4. kép 2).

42. *objektum*: Kerek gödör. M: 0,4 m. D: 1,3 m. Lelet nélkül, betöltését folyami kavics alkotja.

44. *objektum*: Kerek gödör. M: 1,5 m. D: 1,5 m. A gödröt tűzölyhelyként használták, a legfelső tűzhely a gödör nyílásától 20 cm mélységben volt. A hamus betöltésből néhány badeni cserép került elő.

45. *objektum*: Kerek gödör. M: 0,15 m. D: 1,8×1,9 m. Leletek: kevés badeni cserép, köztük egy kéfosztású tál töredéke (8. kép 18).

47—49. *objektum*: Érintkező gödrök. A 47. gödör szabálytalan formájú, mélysége 0,4—0,5 m. Keleti peremén tűzhely maradványát észleltük. Leletek: trapéz formájú csiszolt kőbalta és klasszikus badeni díszítésű cserépek. A korszókon kannelurák, a tálakon pontsorból kiinduló vonaldísz figyelhető meg. A 47/A és 48. gödrök korabronz-koriak, a 49. gödör betöltésében badeni cserépek voltak.

50. *objektum*: Kerek gödör. M: 0,6 m. D: 1,5 m. Leletek: kosztoláci jellegű edénytöredékek.

51. *objektum*: Kerek gödör. M: 0,3 m. D: 1,6 m. Leletek: kevés cserép és állatcsont.

52. *objektum*: Ovális gödör. M: 0,4 m. Leletek: badeni cserépek.

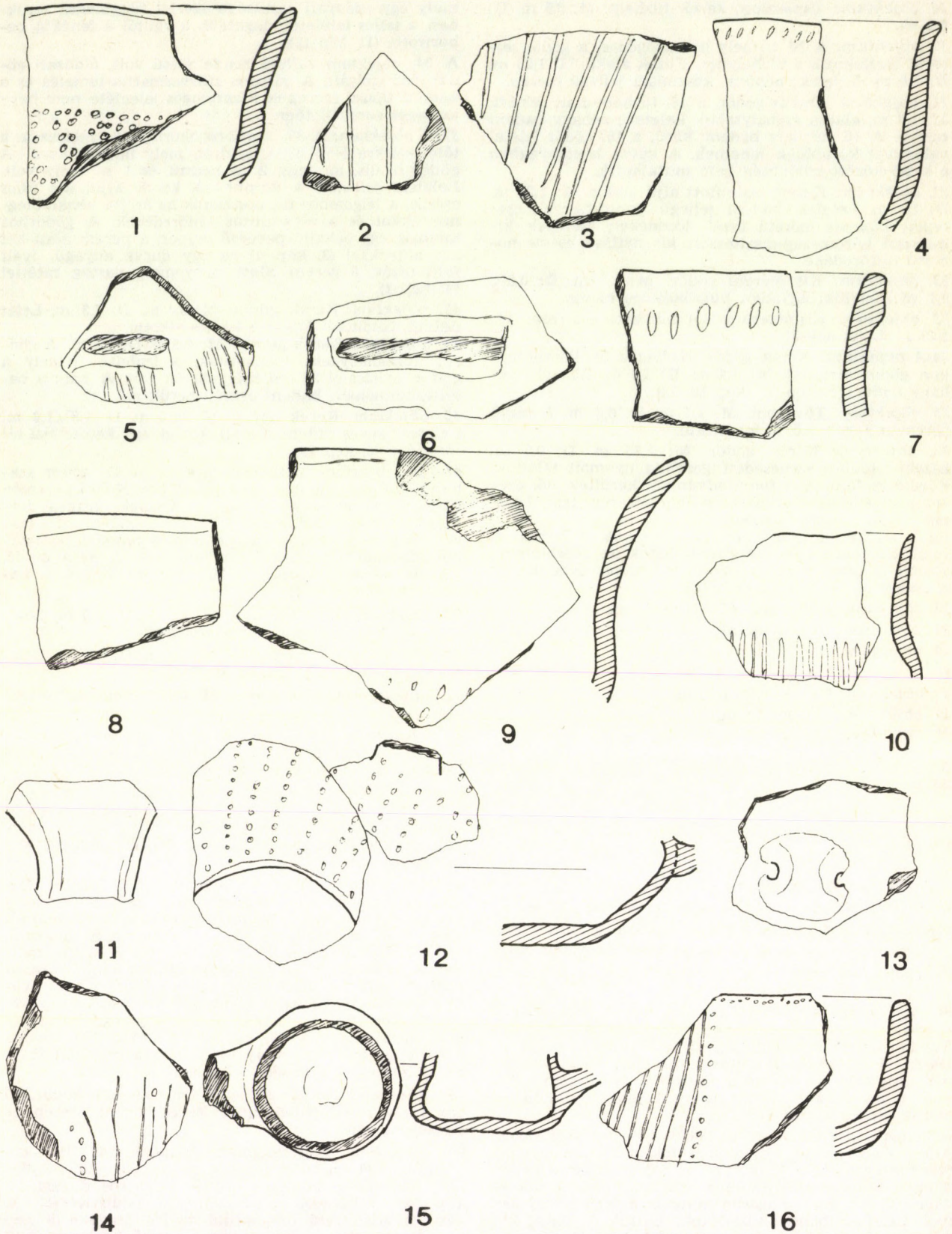
53. *objektum*: Kerek gödör, az V. szelvény területén került elő. M: 1—1,3 m. A szelvény északi falánál feküdt. Leletek: badeni edénytöredékek.

54. *objektum*: Ovális alakú, nagyméretű, 0,8 m mélységű gödör, kevés badeni jellegű anyaggal. Ez a gödör metszette az 54/A jelzésű gödröt, amely 40 cm mély volt csupán, és Baden-Kosztolác jellegű anyagot tartalmazott.

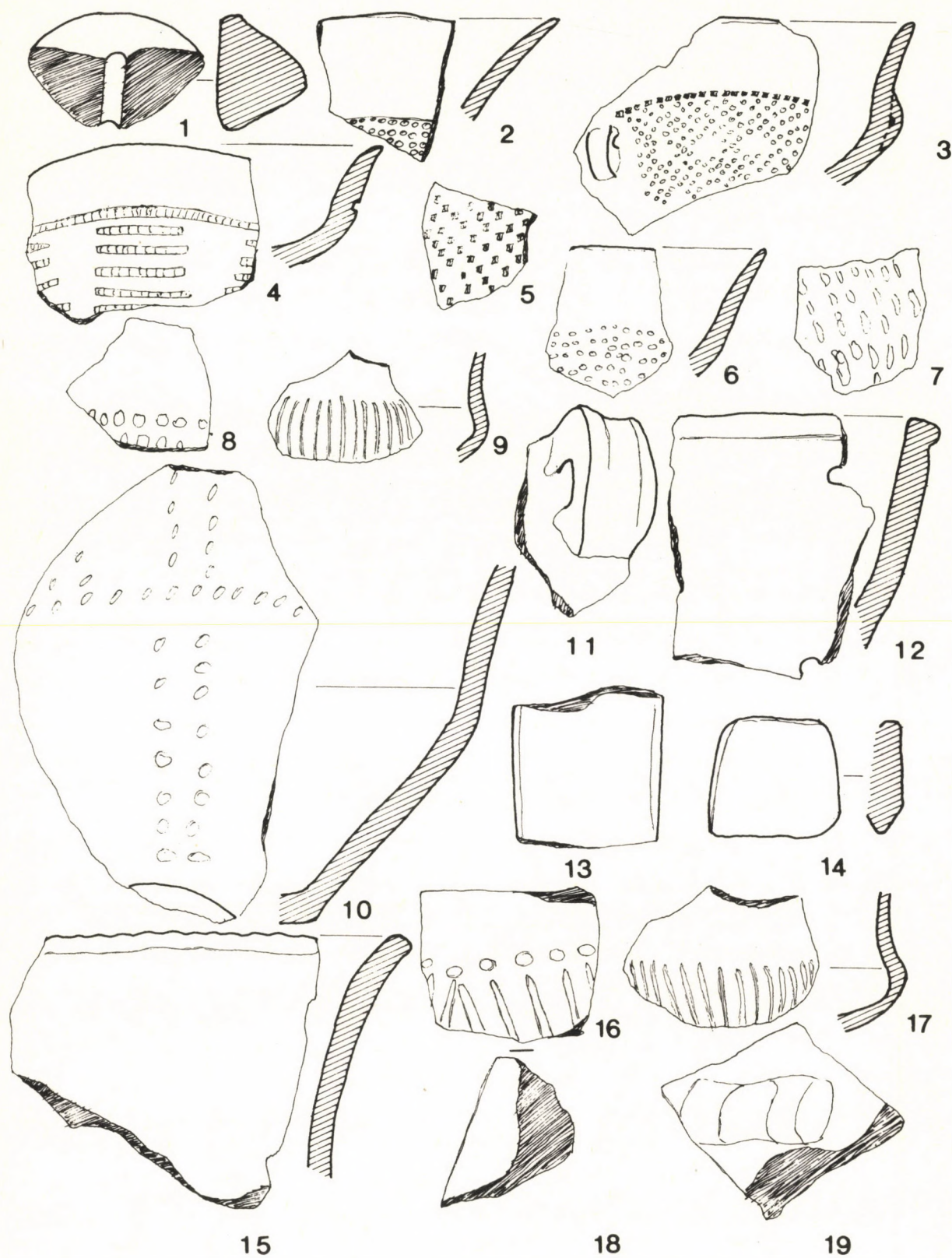
55—58., 63. *objektum*: Az alapszint ÉK-i részén feltárt gödörkomplexum maradványai, melyek érintkeztek egymással. Az 55. gödörből 25 cm feltöltés maradt meg, s ez érintkezik az 56. sz., 20 cm mély gödörrel. A korábban megásott gödör az 56. volt. E gödröt metszette az 57. kerek alakú gödör. Mindháromból azonos jellegű, badeni színezetű anyag került elő. Az 58. ovális formájú, nagyméretű gödör, amely metszette az 57., 56., 63. gödröket, s a korai bronzkor jellegzetes cserépeit tartalmazta. A 63. sz., kerek alakú, 130 cm átmérőjű gödör 50 cm mély kitöltéssel, alatta feküdt az 58. gödörnek, betöltésében badeni anyag volt.

59. *objektum*: Ovális, 220×200 cm nagyságú gödör, 70 cm mély betöltésében igen kevés badeni cserép és állatcsont volt.

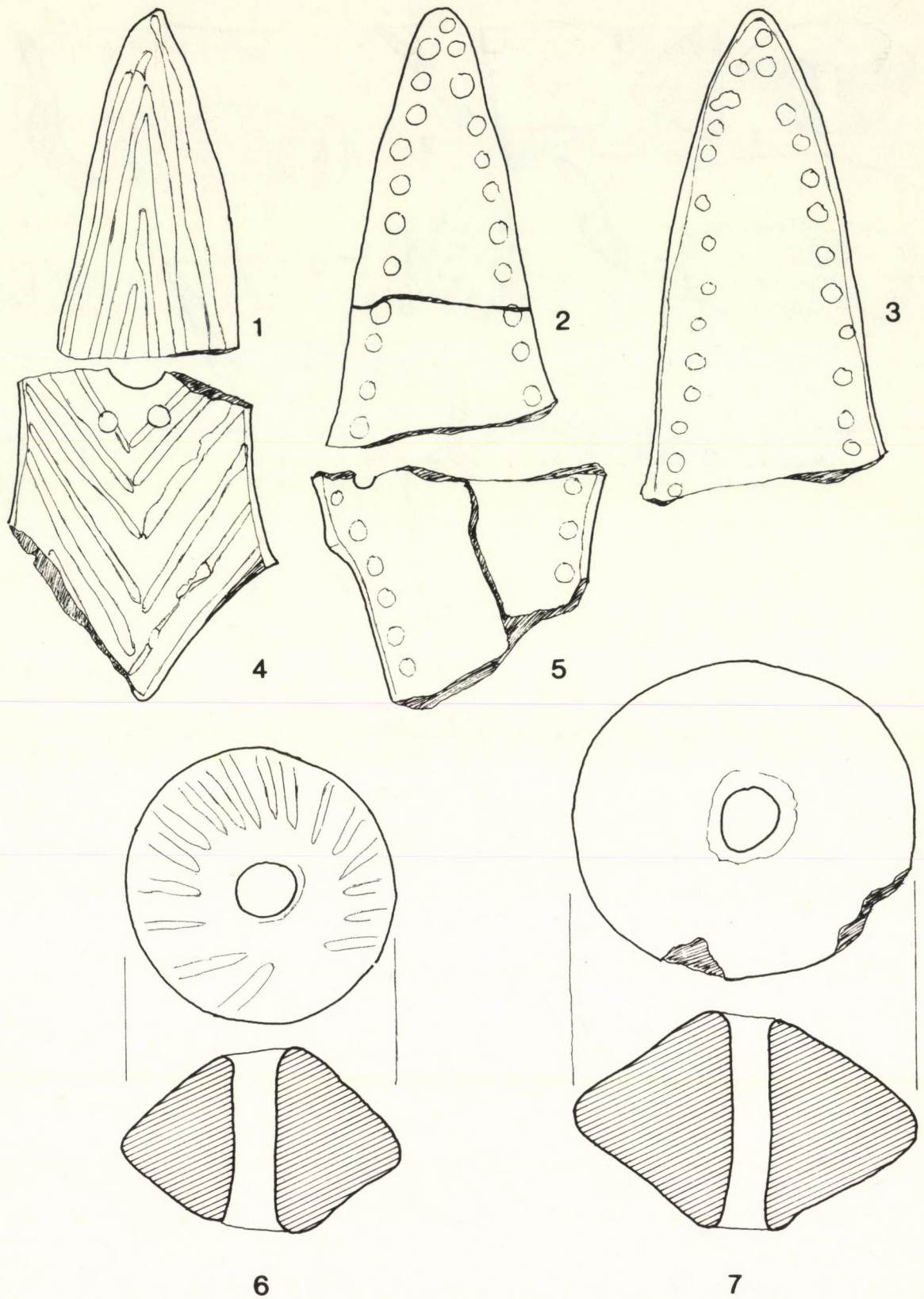
60. *objektum*: Négyzetes formájú, 100×105 cm nagyságú, 30 cm betöltődéssel megmaradt gödör. Leletek: kétosztású tál része, kettős pontsoros díszlet (8. kép 15). Táltöredék párhuzamos vonaldíszítéssel (8. kép 14). Kisméretű, magasfülű merice töredéke (8. kép 13). Lapos aljú, e lelőhelyre jellemző hengeres falú merice töredéke (8. kép 12). A többi töredék között nem speciális, de a badeni leletanyagban általános,

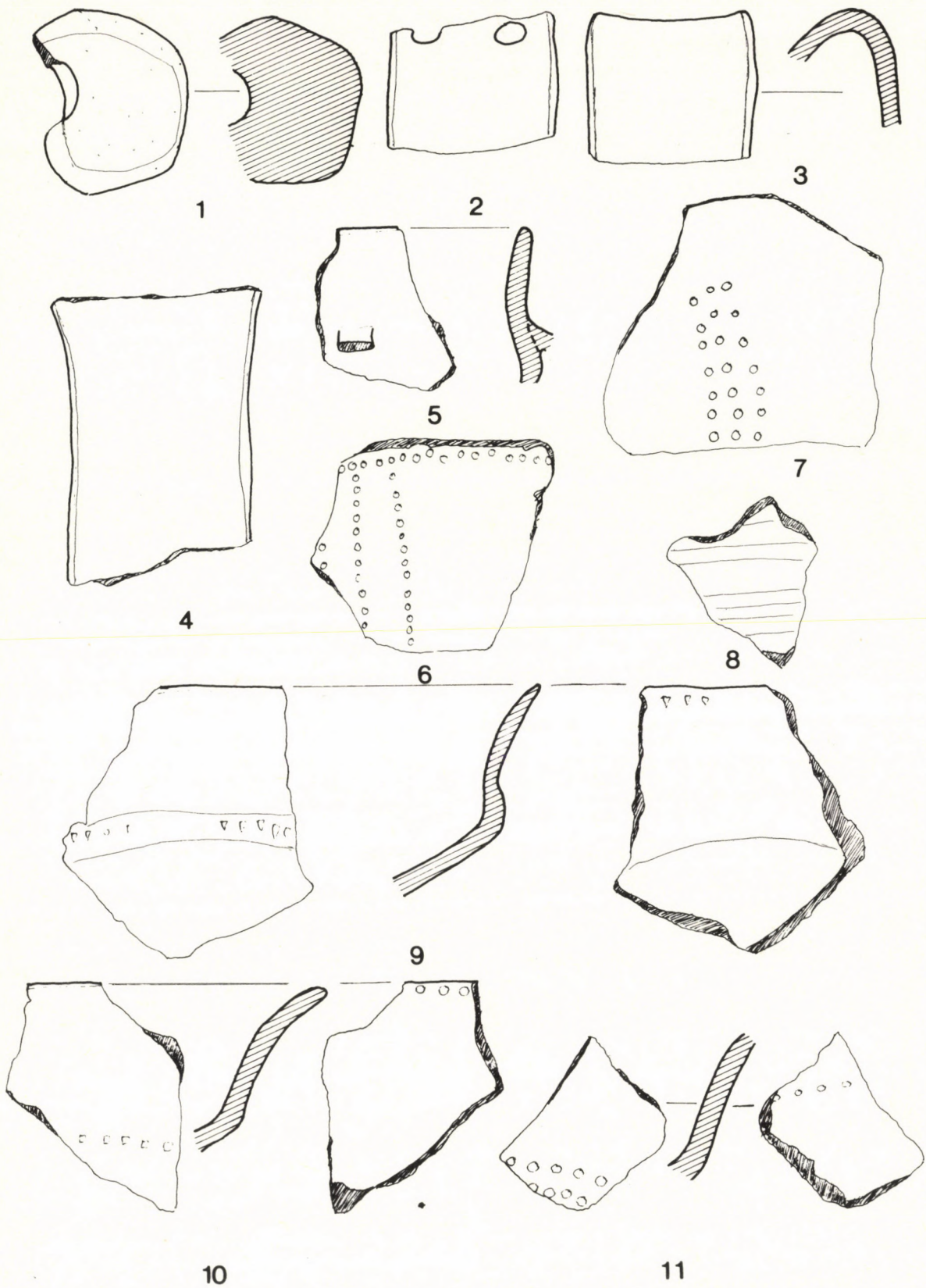
11. kép — Abb. 11. Szigetcsép-Tangazdaság, 1—10. 12. gödör — Grube 12.;
11—16. 34. gödör — Grube 34.

12. kép — Abb. 12. Szigetcsép-Tangazdaság, 1—9. 13. gödör — Grube 13.;
10—13. 24/a gödör — Grube 24/a; 14—19. 47—49 gödör — Grube 47—49.

13. kép — Abb. 13. Szigetsép-Tangazdaság, 1—5. 61. gödör — Grube 61.;
6—7. Szórvány — Streufund

14. kép — Abb. 14. — Szigetcsép-Tangazdaság, 1—14. 100. gödör — Grube 100.

kannelurás korsók és kihajló peremű tálak jelentkeztek (8. kép 16, 17, 19).

61. objektum: Ovális formájú, 200×170 cm-es gödör; 0,3 m mélységű. Leletek: badeni cserepek, közöttük egyedi darabok. Hegyes végű, lapos, háromszög alakú agyagfogó töredéke; hossza 5, szélessége 2,9 cm. A lapos felületet a formának megfelelő 3 párhuzamos háromszög-mélyítés tölti ki. Hátsó oldala kissé domború (13. kép 1). Hasonló formában, de kissé lekerekített véggel 2 töredék került elő, mindkettő szélén pontsor díszítéssel, a formát követve, fehér mészbetét maradványaival. Hosszuk 6, ill. 7,5 cm, a legnagyobb szélesség 3,9 és 3,2 cm (13. kép 2—3). Még egy töredék került elő ebből a típusból, ahol a háromszög forma egyik oldalán egy kis kiugrással folytatódik, és a törésvonal mentén a fűzőlyuk fele látszik. Ez arra enged következtetni, hogy a tárgy hosszúnyelű merítőkanál lehetett (13. kép 5). Valamennyi vörösrézű festéknyomokkal. A nem közölt anyagban még egy hasonló formájú töredék darabja is található.

62. objektum: Szabálytalan formájú, K—Ny hossztengegyű gödör, a feltárt terület DK-i részén. Nagysága alapján (480×300 cm) egy földbe mélyített kunyhó alsó része lehetett. Hossz tengelyében 3 cölöplyuk volt, megközelítőleg egyenlő távolságra úgy, hogy az egyik középre esik (80., 81., 82. objektum). A cölöplyukak átmérője 10—12 cm. A 22 cm vastagságban megmaradt betöltésben szarvasagancstöredék, állatsontok és egy kisebb kérődző csontvázának anatómiai rendben megmaradt váza feküdt. A cserépanyag kizárólag badeni jellegű. Ehhez az objektumhoz köthető egy hatalmas, kissé befelé tartó szájú tárolóedény, vállán két kinyílású füllel. A fülek alsó csatlakozásánál pontsor fut körbe. Durva anyagú, szürke színű. M: 32, szá: 52 cm (5. kép 2).

Ezen a területen a 46. és 62. objektum kapcsán említett cölöplyukakon kívül a 42. gödör és a 44. számmal jelzett tűzhely között 3 cölöplyukat sikerült megállapítani (76., 77., 78. objektum), ezek összefüggését nem ismerjük.

64. objektum: Az V. szelvényben, annak É-i sarka közelében lévő kerek gödör, amelyet a korábban már mélyen szántott talaj miatt csak 80 cm mélyen tudtunk pontosan realizálni, amikor már csak 5 cm vastag betöltés maradt meg belőle, igen kevés badeni anyaggal.

72. objektum: Az V. szelvényben 80 cm mélyen tapasztott, töredezett felületű, ovális alakú tűzhely feküdt, amelynek felső részét a mélyszántás megbolygatta. Benne és körülötte pont- és pecsételt díszű, kosztolási jellegű cserepek voltak.

73. objektum: Az V. szelvényben, 10 cm relatív mélységű cölöplyukat figyeltünk meg, 40 cm mélységben, amely része lehet a 39. gödörhöz tartozó korabronzkori építménynek. A 65., 66., 67., 68., 69., 70., 71. objektumok is ehhez kapcsolhatók.

74. objektum: Az V. szelvény DNy-i részén 90 cm mélységben ovális alakú, 110×120 cm nagyságú tűzhely feküdt, amelynek felső részét a mélyszántás elpusztította. Körülötte kevés badeni cserep volt.

Az ásás területéről Ny-ra fekvő laposabb területen is kerültek elő későrézkori és korabronzkori telepnyomok a gépi talajmunka során. A megfigyelés és a földmunka párhuzamosan folyt, az itt észlelt jelenségek a 100—121. sorszámot kapták. Ezek kikutatására csak részben került sor. Egyedül említésre méltó a **100. jelzésű gödör.** A gödör középpontján egy kutyakoponya volt található. A gödör leletanyaga teljes egészében a kosztolási típus képviseli. A csiszolt eszközökben igen szegény telepen ebből a gödörből került elő egy megkopott fokú, átfúrt fejű kőkalapács (14. kép 1). A gödörben talált cserepek között volt több szalagfül, köztük egy, két helyen utólagosan átfúrt fül (14. kép 2—4). A díszített cserepekre a pontdíszítés a

jellemző, függőleges és vízszintes elrendezésben (14. kép 5., 6., 7., 9., 10), néha mészbetéttel (14. kép 11), szinte kizárólagosan tálformákon. A tálak (14. kép 9., 10., 11) belső oldalán, a perem alatt pontdíszítés látható (14. kép 9/a., 9/b., 9/c). A cserepek között feltűnik a vörös színű, kannelurás korsó töredéke is (14. kép 8).

Pontosabban meg nem határozható helyről, de e területhez köthető egy kissé szélesedő, sötétszürke merice, a fül alsó csatlakozásánál körbe futó inkrustált pontsorral (3. kép 2). M: 12, szá: 10 cm.

A Szigetcsépen feltárt objektumok nagyobb része a badeni kultúra kosztolási csoportját képviseli, amelyben még az ún. klasszikus „badeni örökség” bőven van képviselve. V. Milojčić volt az első, aki 1946-ban egy előadás keretében foglalkozott Merhart és Holste által Jugoszláviában észlelt, a badeni anyagon belül jelentkező új csoporttal, amelyet azután 1949-ben publikált, kosztolási kultúra néven (MILOJČIĆ 1949—50, 151—158). Milojčić a marburgi egyetem őstörténeti tanszékének anyagát közölte, amelyet Holste gyűjtött össze, és szórvány anyagnak tekinthető. A csoport elkülönítését néhány jellegzetes forma, de főleg a díszítési stílus tette lehetővé. A formákban feltűnően gyakori a kihajló peremű, lapos tál, az ún. svéd-sisak forma (MILOJČIĆ 1949—50, 4. ábra), a profilált mélyebb tál (MILOJČIĆ 1949—50, 11. ábra), a hordó formájú füles készlettartó, ill. a cilindrikus nyakú urna (MILOJČIĆ 1949—50, 4, 11, 18). Megtalálhatók szép számmal a kis méretű kannelurás korsók, amelyek a badeni lakosság általános formái (MILOJČIĆ 1949—50, 1. ábra 5). A kiválasztást inkább a díszítő motívumok és annak rendszere tette lehetővé. Egyik sajátossága a teljes felületet beborító apró, beszúrt pontok alkalmazása. Ezek legtöbbször az edény vállát borítják, gyakran kombinálják vízszintes sorokba rendezett pontsorral, 4 mezőre osztva a díszítést, s ezek egymást váltogatják. Jellegzetes a pontok sakktabla formában való elhelyezése. Nem a teljes felület térborítására törekedtek, a díszítést csoportokban vitték fel. A háromszögszerű kimetszés szintén a gyakori díszítő elemek közé tartozik. A pont mellett másik fő jellegzetesség a zsinórszerű bemélyítés, amely legtöbbször vízszintes irányban, az edény vállán, csoportosan helyezkedik el, váltogatva függőleges, apró pontbemetszésekkel. E díszítési módban a technikai sajátosság a lényeg, mert azokat pecsétlővel vitték fel az edény kiválasztott részére (MILOJČIĆ 1949—50, 10. t. 5., 11. t. 4). A bemélyített mézágyszerű motívum igen gyakran sűrű pontmezővel váltakozik. Jellegzetes motívum a két függőleges, mélyített vonal közötti vízszintes vonalkázás, az ún. létraforma (MILOJČIĆ 1949—50, 10. t. 9, 11). A korábban megismert badeni díszítés is észlelhető a cserepeken, közöttük gyakori a hálóminta (MILOJČIĆ 1949—50, 10. t. 7), sőt a kannelura díszítés (MILOJČIĆ 1949—50, 11. t. 7), de már ebben is megjelenik az apró, betűzdelt technikával kialakított vonaldíszítés, amely általános sajátossága a közölt anyagnak (MILOJČIĆ 1949—50, 1. ábra

15). Mint Miložić hangoztatja, a jelenleg ismert anyag alapján a kultúra teljes habitusának kimerítő elemzésére nincs lehetőség, mert a kosztoláci típusú anyag Jugoszlávia területén önálló horizontban még nem került elő.

Az elterjedésre mutató térkép (MILOŽIĆ 1949—50, 2. kép) viszont nagyon tanulságos még akkor is, ha a terület kutatottságát tükrözi inkább, mint a lelőhelyek tényleges lehetőségeit. A névadó lelőhely a Duna és a Morava összefolyásánál fekszik. A csoport egyik sűrű központja Niš környéke, ahol Bujanj környezetében sűrűsödnek a lelőhelyek. A másik sűrű településű rész Belgrád környéke, amelyből legismertebb a vinčai anyag. A harmadik központ a Duna—Dráva torkolat vidéke, az ismert nagy telepek: Vučedol, Šarvas, központtal. Miložić 15 lelőhelyet jelez, amelyek a Morava, a Duna és a Temes mellett helyezkednek el.

A kultúra kronológiáját a vinčai, vučedoli és a šarvasi réteg alapján adja. Vinčán a tipikus kosztoláci tálforma 1,5 m-ről került elő, tehát jóval fiatalabb, mint a „klasszikus” badeni anyag, amely a 2,5—1,5 m közötti réteget alkotja. Šarvason és Vučedolon egy korábbi fejlődési foka is fellép, s ezért a középső és késői badeni kultúrán belül kell időrendjét meghatározni (MILOŽIĆ 1949—50, 157. 1). Miložić kitűnően meghatározott, kronológiailag is helyesen körvonalazott, a korai bronzkori kultúrára is utaló elemzései későn váltak ismertté a magyarországi anyag megítélésében. Banner J. figyelmét elkerülte Miložić tanulmánya, bár monográfiájában utalt arra, hogy Budapest környékén több lelőhelyen feltűnt egy eltérő díszítésű anyag.

A hazai kosztoláci anyag meghatározását B. Kutzián I. és Banner J. végezték el, kiválasztva a monográfiából a kosztoláci jellegű anyagot. Ehhez kapcsolták a Budapest környéki újabb lelőhelyek anyagát (BANNER—KUTZIÁN 1960, 341—361).

Mindebben fontos szerepet játszott az, hogy Kalicz N. Székelyen igen nagy jelentőségű függőleges sztratigráfiát talált, és tisztázta, hogy a bodrogkeresztúri kultúra megelőzi Északkelet-Magyarországon a badeni kultúra vissi csoportját (KALICZ 1958). Mélyreható elemzéssel Banner J. és Kutzián I. bizonyították, hogy Kiskörösön a Csalog J. által feltárt bodrogkeresztúri sírokat badeni gödrök vágják, így mindenképpen a Duna—Tisza közén is helyt álló a Székelyen észlelt sztratigráfia. Egy elemzőbb, másik tanulmányukban Miložić közlésére alapozva sikerült elkülöníteni a Pest vidéki lelőhelyeket (Szentendre, Dera-patak; Szentendre, Pannónia-dűlő; Békásmegyér-Pünkösdfürdő) a déalföldi lelőhelyeket (Bátmonostor, Deszk-A, Hódmezővásárhely-Bodzáspart, Hódmezővásárhely Szent-tanya, Ószentiván VIII., Ószentiván vasúti őrház, Lebő, Szentes-Nagyhegy, Szikra). Ezentúl több új lelőhely anyagát adták közre (Békásmegyér BSE-üdülő, Budakalász-Pusztatemplom, Tahitótűfalú-Szentpéteri-telep). Észrevették, hogy erős

kapcsolat jelentkezik a Banner J. által ózdi csoportnak meghatározott anyaggal, sőt a Győr megyei Koroncón is fellelhető a hatása a bosačai elemekkel párosulva (BANNER—KUTZIÁN 1961, 27). A szórványnak minősülő anyag ellenére jól látták, hogy a lelőhelyek nem egykorúak, a csoport keletkezési helye délen van, és a kiindulási terület anyaga korábbi, mint a hazai emléktanyag. A budapesti szakaszon lévő lelőhelyek szerintük a második migrációs hullámmal kerültek ide, s igen erős kapcsolatba jutottak a vissi, ózdi csoportokkal (BANNER—KUTZIÁN 1961, 61). A Banner J., Kutzián I. szétválasztás elindítója lett a kosztoláci típusú anyag kutatásának.

A hazai kutatás az azóta elmúlt időben érdemben keveset foglalkozott a kosztoláci kérdéssel. Kisebbség ásatások voltak, amelyek közül a késői rézkor szempontjából megemlíthető Ecsedy I. hitelesítő ásatása Zókon 1975-ben, ahol a balatoni csoportot a Boleráz követte, majd a badeni kultúra és a zók-vučedoli csoport következett (RégFüz 31 (1978) 31—32).

A feldolgozás területén ki kell emelni az 1969-ben Nitrán megtartott Szimpóziumot. Az ott elhangzott előadások impozáns kötetben láttak napvilágot 1973-ban. A Szimpózium témája ugyan a badeni kultúra keletkezése és korai kapcsolatai voltak; de elkerülhetetlenné vált, hogy ne érintsék a kosztoláci csoport helyzetét. A magyar kutatók közül B. Kutzián I. mutatott rá, hogy a halbárka alakú edények kapcsolódnak a kosztoláci régiókhoz (Deszk, Kölesd, Bölcske, Palotabozsok) és bizonyos vonatkozásban ide köthető az alsónémedi példány csakúgy, mint az ózd-pilinyi csoport halbárkás töredéke (KUTZIÁN 1973, 421, 4. ábra). Úgy látja, hogy a Dunántúlon a Lasinja (Balaton csoport) anyagot Szlovákiában kevert Laznany csoport, Sálcuta IV (Hunyadi-halmi csoport), ill. a Viss-Bosača-Kosztolác horizont követi.

Kiterjedtebben foglalkozott Nemejcová-Pavúková V. a kosztoláci csoporttal az izai telep közlése kapcsán (NEMEJCOVÁ 1968). Az izai telep anyagában a tálforma a domináns, amelyet a szerző 6 típusra tagol. A konikus tányérforma közelíti meg legjobban a Duna-menti pivnicai formákat, ez Izán bosačai jellegű pecsétlő díszítéssel jelentkezik. A formák között szerepel a halbárka (NEMEJCOVÁ 1968, 37. ábra 1) és a lapos aljú, szalagfüles merice pontdíszszel (NEMEJCOVÁ 1968, 37. ábra 6). Jellemző a házi kerámiára a virágcserep és a fazék a füles korsó mellett. Megkísérli behatóan analizálni a magyar anyagot is. Két fázist különböztet meg: az idősebbet, amely még együtt él a „klasszikus” badeni anyaggal, és a fiatalabbat, amely a pivnicai típust képviseli (NEMEJCOVÁ 1968, 417). A hódmezővásárhely—bodzásparti anyagban csakúgy mint Banner J. (BANNER 1942) két fázist különböztet meg: az idősebbek a Banga-tanyán feltárt gödrök, amelyek zömükben az ismert badeni stílust adják, és csupán kosztoláci elemek jelennek meg

rajtuk. A fiatalabb a Pap-Bognár földjén talált sír anyaga, amelyben már csak kosztolási elemek szerepelnek. A magyarországi lelőhelyek beosztásában átveszi Kutzián I. megállapításait, és a lelőhelyeket Ongával bővíti (NĚMEJCOVÁ 1968, 419).

A külföldi kutatók közül Němejcová-Pavúková V. mellett E. Neustupný szentelt legnagyobb teret a badeni kultúra új szemléletű eredet és kronológia kérdéseinek. Az általa felállított — A — E — horizontokból a kosztolási csoportot az E-be osztotta be (NEUSTUPNÝ 1973, 327). A bodzásparti, palotabozsoki, centeri, ózdi, budakalászi, alsónémedi leletanyag a D-csoportba került, tehát a középső badeni kultúrába, de e korszak végén már a kosztolási profil is megjelent (NEUSTUPNÝ 1973, 324). A beosztást ő is a Benac által közölt pivnicai anyagon keresztül adja (BENAC 1962). A vezető forma a tál, a díszítő motívumok között a pont, a háromszög a leggyakoribb.

Neustupný felosztásának alapja a regionális és territoriális egyezések összevetése. Ennek alapján Észak-Magyarországon a Holste által előként közölt edényt (HOLSTE 1939), a tiszakeszi csanakformát a B fázisra teszi. (Ugyanezt az edényt P. Roman a cotofeni kultúra második periódusába keltezi (ROMAN 1978). A C fázisba sorolja a vissi csoportot. D/1-be került az ózdi csoport, míg a legfiatalabbnak a pilinyi anyagot tartja, a D/2-be helyezve (NEUSTUPNÝ 1973, 329).

A középső Tisza vidékén a legidősebb badeni anyagnak a hódmezővásárhelyi, Pap-Bognár földjén talált anyagot tartja, amelyet C, D/1-be sorol néhány más hasonló anyaggal együtt. D/2-be sorolja a Bodzáspart többi részét, Szikrát és néhány, közelebről meg nem nevezett szórványleletet (NEUSTUPNÝ 1973, 329—330).

Dél-Pannóniában a D-fokozatba osztja Keszthely-Apátdombot, a D/2-be Palotabozsokot és néhány szórványos kosztolási árut az E-horizontba (NEUSTUPNÝ 1973, 330).

A Románia területén talált badeni kultúra emlékeit I. Németi és P. Roman foglalta össze. A lelőhelyek száma a kosztolási horizontban nem nagy, köztük legfontosabb Sinpetru-German „Fintina vasilor”, Mokrin, Perlez, Piskolt, de az anyag összetétele sokféle kapcsolatra fényt derít (NĚMETI — ROMAN 1978, 47, 9. kép). Abban a kérdésben, hogy a Kosztolási badeni kultúra része-e, mint ezt Miložić, Garašanin, Banner, B. Kutzián gondolja, a különálló kultúrának tartó Neustupný és V. Němejcová véleményével szemben, ők is a badeni kultúra részének tartják, mert a kultúra korábbi lelőhelyein jelennek meg a kosztolási elemek. Több fejlődési fokozaton megy keresztül a kosztolási csoport, amit a romániai anyag alapján a Baile Herculane-Pestera, Hotilor lelőhely igazolnak. A hódmezővásárhelyi Bodzáspart is azt mutatja, hogy a kosztolási befolyás az ún. „klasszikus” badeni kultúra elterjedési területén abban az időben következett be, amikor a kosztolási diffúzió egyre erő-

sebbé vált, és befolyásolni tudta a helyi csoport kerámiájának színezetét.

A Szigetcsépen végzett leletmentés lehetőséget ad, hogy a Budapest környéki Duna-szakasz területéről származó, eddig zömében szórványanyag helyett több mint 100 objektumot rejtő telep megfigyelésére és anyagára támaszkodva, megkísérljük a magyarországi kosztolási csoport periodizációját, ill. az e területet sűrűn megszállva tartó más badeni csoportokkal kialakított kapcsolatainak bemutatását.

Ha a badeni jellegű anyagot vizsgáljuk, 3 anyag-típust lehet benne megkülönböztetni. Ezek egy része V. Němejcová szóhasználatával élve, a klasszikus Badenhez tartozik. Így a Banner J. által elnevezett alföldi csoport, ill. az általam budakalászi csoportnak nevezett kerámia és az egyéb, általam post unyinak meghatározott kerámia.

Különös fontossággal bír 4 nemzsen meghatározható funkciójú darab. A 61. gödörből került elő 4 hegyes végű, háromszög alakú tárgy töredéke, amelyek közül az egyiket ék alakban futó párhuzamosok (13. kép 1), illetőleg szélein mészbetétes pontsor szegélyezi (13. kép 2, 3, 5). Méreteik 5—7,5 cm között váltakoznak, hátoldaluk kissé domború. Az előkerült töredékes példányok egyikén (13. kép 5) megmaradt az átfúrás az egyik szélén, amelynek párja az ellenkező oldalon is megvan a hátsó oldal tanúsága szerint. Ebből arra következtethetünk, hogy merítő edény nyéllyukát lássuk benne. A példányok annyira egyeznek méretben és kivitelben, hogy feltétlenül egy kéz munkájának kell tartanunk azokat, sőt esetleg egy tál részének is. Ebben az esetben fogantyúnak tudom elképzelni, egy gömbölyű aljú tálon. Csak rendkívüli forma lehet, mint pl. a Patay által a tiszaluci Hunyadi-halmi csoporthoz köthető feltárásból származó csizmaszerű talpon álló edény ArchÉrt 107 (1980). Kormeghatározás szempontjából fontos, hogy mindhárom darab pontozását fehér inkrusztáció tölti ki.

A fogantyú meghatározásában segít a 6. objektumból előkerült példány, amely az alsónémedi merítőedényekkel mutat azonosságot (KOREK 1951). Sajátossága a középen lévő kerek bemélyítés, a ferdére vágott végződés, ill. az alatta lévő felfüggesztésre szolgáló 2 lyuk. További analógiáit nagy tömegben a budakalászi temetőben találjuk (KOREK — LENGYEL — SOPRONI 1983). A díszítés is gyakori a badeni anyagon. A 6. objektum 150 cm átmérőjű gödör volt, alján tűzhellyel. Anyagából csak 60 cm átmérőjű mélységből maradt meg szerény anyag, így igen kevés az összehasonlítási lehetőség. Az biztos, hogy a benne lévő cserepek zömében kosztolási jegyeket viselnek magukon, mézagszerű vonalmélyítést, rombuszos kimetszéseket. Néhány cserép a budakalászi temető anyagával egyezik, gyakori a pontsor, elég sok a perem alatt rátett díszű fazék, ami különben a badeni kultúra minden csoportjára jellemző, és több példányban van képviselve a budakalászi temetőben

is. Figyelembevve az egész gödör anyagát, a tárgyakat az általam baden-kosztolácinak nevezett fázisba sorolom.

Egy másik nyelnyújtvány előkerülése tovább segít a megoldásban. A 11. gödörből került elő egy sárgás színű, 3 csúcsban végződő fogantyú, amelyet szabálytalan karcolás díszít (9. kép 7). A fogantyú végződése a budakalászi temetőben általános, és típusában merítő tálakhoz kapcsolódik. A vele együtt előkerült kerámia (9. kép 8—18) kevert anyagot mutat. A bordadíszes korsó (9. kép 8) éppen úgy mint az alagútszerű füles tál (9. kép 17), a klasszikus badeni post unyi csoport örökségéként hat, míg a hálódísz teljesen otthonos a badeni kultúra minden középső csoportjában. Érdekes egy kis méretű, rovátkolt peremű tál, amelyen ugyanaz a szabálytalan mélyített dísz van, mint a fogantyún (9. kép 13). Anyagában is teljesen azonos. A többi cserepet viszont a legtípusosabb kosztoláci pontsor, ill. a pontok megszakításával keletkezett vonaldísz jellemzi (9. kép 9—12). A 11. gödör érintkező gödör volt, kapcsolódott hozzá a 11/a jelzésű objektum. E gödör 120 cm mélyen nyúlt le, alján kevés badeni cserépe volt. Az biztos, hogy a 11. gödröt ásták meg elsőnek, mert a 11/a ezt metszette. Az azonban nem biztos, hogy nem keveredhettek bele a 11. gödör cserepei, mert a két gödör ellentétes összetételű kerámia típusa e feltételezést megengedi. A 11. gödröt metszette a 12. gödör, amelynek anyaga összetételében kosztoláci jellegű, s így közvetve bizonyítja, hogy a 11/a jelzésű gödröt korábban ásták, s így az még a post unyi, ill. budakalászi horizontot képviseli. A pontsoros, ill. zsinórszerű minta, a függőleges, mélyített vonaldíszek, a házi kerámián a rátett díszítés e gödröt a kosztoláci I. típusba sorolja (9. kép 1—6). Továbbfolytatva a gödörláncolatot, a 13. gödör és a 12. között is van időkülönbség. A 13. objektum egy földbe mélyített kemence. A kemence egyik legépebben megmaradt példány a badeni kultúrából, amelyet az előzetes jelentésben már közöltünk.

A hozzátartozó kiszolgáló gödör a 13/a objektum. A belőle előkerült anyag a település legkésőbbi kosztoláci anyagát képviseli, az általam kosztoláci-ként jelölt típust (12. kép 1—13). Korhatározónak a pecsétlővel készült vízszintes sorokat adó mintát tartom (12. kép 4), amely igen szoros kapcsolatot mutat a bosácai csoport egyik leggyakoribb és legjellemzőbb motívumával. Jó analógiák ismertek Pavelčík nyomán Banovról, a leletekről Neustupný állított össze mintatáblát (NEUSTUPNÝ 1973, 326. 3. kép). Ugyanez a díszítés a Miloječic által közölt jugoszláviai anyagban is általános. E díszítési stílus mindkét irányból jöhetett, de nagyobb a valószínűsége annak, mivel a Duna-könyök mentén sűrűsödik, hogy a keletre terjeszkedő bosácai csoport hatását kell látnunk benne. Ezt annál inkább biztosra vehetjük, mert a Salgótarján-pécskői anyagban nagy számban sikerült kimutatni jelenlétét (KO-

REK 1968). Bosáča hatására mutat Ózdon az ún. létraminta (BANNER 1956).

Érintkező gödör a 10. és a 10/a jelzésű objektum. A 10. gödör összetétele a klasszikus Badent képviseli. A korsóformán lévő borda (7. kép 10), a fel-tűnően sok kannelurás korsó (7. kép 2—3), a behajló peremű tál (7. kép 9), a post unyi formák felé mutat. A kétosztású tálakon jelentkező kisebbedő osztógombok is ezt igazolják (7. kép 4). Egészen különös egy fül, amely kannelurás díszítésével még unyi reminiscenciákat mutat, de a közepén megjelenő pontsor (7. kép 5) déli hatást jelez, kapcsolódva a Niš környéki lelőhelyekhez. Hasonló példány Üllön került elő (BANNER 1956, XXXII. t. 34). A telep más gödreiből előkerült, típusukban azonos fülek kettős pontsorról és mélyített vonalkázással, szintén az üllői anyaggal mutatnak kapcsolatot (BANNER 1956, XXXII. t. 30. XXXIV. t. 12), s így a baden-kosztoláci típushoz köthetők. A pontdísz itt még csupán hatás, biztos, hogy a gödör ásásakor az itt élő őslakosság hagyatékát képviseli. A 10/a jelzésű gödörben már olyan kosztoláci darabok lépnek fel, ahol a délről jövő hullám nem hatásként jelentkezik. Ezek a pontdíszes tálak (11. kép 1), amelyek eljutnak a baden-kosztoláci horizontba, és a dél-alföldi telepek helyi régióját kialakítják (Bodzáspart, Deszk-A, Bátmonostor stb.). A többi anyag olyan általános, amely szinte valamennyi badeni lelőhelyen megvan, gondolok a magas fülű mericére, a virágcserep formájú házi kerámiára, a vállán pontdíszes tála (11. kép 2—10). Aláhúzni kívánom, hogy a délről jövő hullám igen kis néptörédeket jelenthetett csupán.

A 17—20. egymásba vágott gödörből olyan kevés anyag maradt meg az elhordás miatt, hogy abból sztratigráfiai megfigyeléseket levonni nem lehet.

A többi anyagot zárt összetételben érdemes elemezni, s ez csak megerősíti, hogy a szigetcsépi telep objektumai nem egyidőben voltak használatban. A 60. gödör anyaga egységes, mentes a kosztoláci beütésektől. A kannelurás nagyobb korsó, a kis fülű bögrék, a szalagfülek, a kétosztású tál töredéke teljesen belevág a középső badeni korszak anyagába. Nem mond ellene az egyenes falú merice sem, amely több unyi csoportba tartozó lelőhelyen megtalálható (BANNER 1956). Zárt egység a 34. gödör anyaga (11. kép 11—16), a gödör azért is jelentős, mert belőle szarvasmarha-temetkezés került elő. A belőle kikerült kevés anyag nehezen értékelhető. Van benne hasas korsó, beszúrt körkörös díszel (11. kép 12), amelyhez analógiát a közölt anyagban nem ismerek. Viszont a szalmaszárral beszúrt díszítés már a korai neolitikumtól ismert (Körös, tiszai kultúra), s így azt a helyi lakosság hagyatékának tartjuk még akkor is, ha a darab soros elrendezése, ill. egy másik darabon jelentkező pontsordísz kosztoláci beütéseket takar.

Hasonlóan egységes, zárt anyagot adott a 24/a gödör. A kis bögre (12. kép 16) jellegtelen, a ro-

vátkolt peremű tál, a karcolt díszű táltöredék, a középső badeni kor emléke (12. kép 15—17).

A 9. gödör összetétele vegyesnek látszik. Legfeljebb benne a 6. kép 1—4. sz. alatti vörös színű cserépanyag, sűrű pont, táblaszerű vonalkázás, ferde pecsétbenyomásos mintával, amelyek feltétlenül kosztoláci darabok, sőt a cserepek jó minősége még azt is feltételezi, hogy import áru. A többi cserép nehezen értékelhető, mert a durva kerámián lévő karcok archaikusnak hatnak (6. kép 9—12). Ugyanígy a szegletes edényfenék és korszó oldaltöredéke (6. kép 13, 14). Viszont egy háromsoros pontdíszes, hálómintás korszó már a badeni-kosztoláci típusra emlékeztet (6. kép 15—16), amelynek belseje kannelurával van díszítve.

Zárt gödöranyagának minősíthető a 100. objektum (14. kép 1—14). Összetételében a helyi formákon a kosztoláci hatás kezd jelentkezni, ami párhuzamos-függőleges pontsorokban jut kifejezésre (14. kép 6—7). A tálak hasán lévő pontdísz a kultúra egészében általános díszítómód (14. kép 9—10), s legfeljebb azért érdemel említést, mert a pontdíszítés a belső oldalon mindig a perem alatt jelentkezik (14. kép 12—14).

Az edényformákat illetően a töredékes anyag alapján nem mondhatunk sok újat az eddig közöltekhöz képest. Az ún. svédsisak-formájú tál (4. kép 1—1a), a Kosztolác II típus fő formája, ezen a telepen is gyakori. A lapos aljú, csonkakúpos formájú, kis fülű merice (3. kép 3) elég általános forma, de zömében kosztoláci környezetben találkozunk vele (Kiskörös, BANNER 1956, X. t. 4.; Sárísáp, 1956, XIII. t. 32—34; Ózd-Kőaljatető, BANNER 1956, LXII. t. 3., 5). Hegyes aljú változata (3. kép 1) a hazai anyagban egyedi, de hegyesebb, karcsúbb formában az ózdi csoport vezéralakja (BANNER 1956, LXXII. t. 1—2; XXVII. t. 35). A behúzott peremű kisméretű tálak a post unyi csoport tálformáját követik (3. kép 4., 5), amelyek a 37/a, ill. a 3. gödörből származnak, a kísérő anyag alapján nem értékelhetők. Hasonló formát követ a 62. gödörből előkerült nagyméretű tároló tál két füllel (4. kép 2). A 40 cm magas, 42 cm átm. tál méreteiben, formájában a post unyi példányt követi éppen azzal, hogy a vállán pontsor fut körbe. Egy nagyméretű, kihajló peremű, hálódíszrel ellátott tál a badeni kultúra általános formája (5. kép 1).

Valószínűleg bolygatás következménye, hogy feltehetően kevés a telepen a szerszámanyag. Néhány kovapenge, 1 db obszidián szilánk (6. kép 8) és 3 orsógomb (13. kép 6., 7.; 12. kép 1), amit találtunk.

A badeni kultúra egyik megkülönböztető sajátossága a szarvasmarha eltemetése sírral összekötve, vagy telepen elföldelve, kultikus rítus szerint. Ez utóbbi jelenség a szigetcsépi 34. gödörben is előfordult. A kettős gödör déli részének közepén östulok homlokcsontja feküdt gondosan elhelyezve. Ez új jelenség a szarvasmarha kultuszban, amelyhez analógiát Dél-Lengyelország területén Dobren

(Neszava-tartomány) találtak, ahol egy gödörben 3 szarvasmarha-koponya volt. Korban a gömbamfora kultúrához köthetők (KOREK 1980, 17). A 34/B jelzésű gödörben, 100 cm mélyen szarvasmarhacsontváz feküdt, fejjel nyugatnak fordítva. A gödör áldozati gödör, a rítusos szarvasmarha-temetkezés itt is azonos a badeni telepeken találtakkal. A gödörből kikerült cserepek a leletet a badeni-kosztoláci típusba sorolják.

A telepen előkerült szarvasmarha csontvázak nagy területen jelentkeznek kétféle rítussal. A szigetcsépihez területileg és korban is legközelebb áll az üllői telepen talált szarvasmarha, ahol az állatot a bal oldalára fektették visszatekert fejjel, azonban a bal első lába hiányzott (GALLUS 1940, 141). Rütimayer fontanus változatnak határozta meg a szarvasmarhát. Hódmezővásárhely-Bodzásparton, a Balogh-féle tanyán 5 állattemetkezés került elő (BANNER 1956, 76). Itt egy szarvasmarha összehajlított lábakkal, bal oldali fektetéssel; hátra tekert fejjel volt, kettő jobboldalán feküdt, ugyancsak hátra hajtott fejjel, egy a tűzhely alatt, jobb oldalán, összetört csontokkal. Banner J. valamenynyit a szarvasmarha áldozattal hozta összefüggésbe, Csalog J. viszont a telepen talált szarvasmarhákat elhullott állatok elföldelésével hozta kapcsolatba (CSALOG 1961, 9, 12). A környezet a Baden-Kosztolac volt itt is, csakúgy, mint az Ószentiván VIII. lelőhelyről előkerült, hátán fekvő, hátra tekert nyakú szarvasmarha esetében (BANNER 1956, 75). Előfordult Orosháza—Bonum lelőhelyen (ArchÉrt 88/1961/128), ismert Budapest-Zuglói, Paskál utcai lelőhelyről, szintén telepről (ArchÉrt 89/1962/257). A most folyó pilismarót-szobi-révi ásatás során eddig 7 szarvasmarha-temetkezés került elő, többségükben kifejlett egyed, egy esetben borjú volt eltemetve. Vörös I. vizsgálata szerint a szarvasmarha rítushoz hozzátartozik, hogy a nyakcsigolyánál választják le a fejrészt a törzsről úgy, hogy ott szakítják meg a csigolyasort, s az hiányzik. A különös szokás feloldása még hátra van, de újabb bizonyíték, hogy nem elhullott állatok elföldeléséről van szó, még abban az esetben sem, ha fektetése nem történt a temetkezés szokásának gondosságával. Ecsedy I. Szeghalom-Dióéren talált rítusosan eltemetett szarvasmarhát Boleráz környezetben (ECSÉDY 1978). Káposztásmegyeren Gönyei 5 szarvasmarha, 1 juh és 1 sertés csontvázat talált post unyi környezetben (RégFüz 35/1982).

A másik típus az emberi tetemmel közösen eltemetett változat, amely Budakalászlóról, Alsónémediről, Baja, Bogojeváról került elő (KOREK 1951; BANNER 1956).

Határainkon kívül legközelebbi a sarovcei (Szlovákia) telepen került elő rítusos temetkezés, ahol borjú feküdt levágott fejjel (AMBROS 1958, 476).

A szarvasmarha-temetkezésben különösen gazdag Dél-Lengyelország területe. Adolfinból 5 egymás mellett fekvő csontváz került elő (BEHRENS 1964). A dobrei lelőhely 2. gödörben jobb oldalán

fekvő szarvasmarha feküdt (BEHRENS 1964. 24. ábra).

Brzese Kujawski lelőhelyen 8 szarvasmarha került elő, egy része emberrel közös sírban. Gyakori Zlotán, ill. ismert Jordanów, Klementowice, Mierzanowice, Parehatka, Pikutkovó, Strelce, Raciborowice lelőhelyekről (BEHRENS 1964, 108—113). Ezek az állattemetkezések több kort képviselnek, a legkorábbiak a Trichterbecher kultúra köréből valók, de megtalálható a lengyelországi Boleráz csoportban és a badeni színezetű csoportban is (KOZŁOWSKY 1973). Az állattemetkezés szokása visszanyúl az őskori vadászársadalmakhoz, de igazi jelentősége az állattartás kiterjedésével nő meg, zömében a rézkor kései szakaszában. Behrens Európából 187 állattemetkezést ismertet, amelyből 141 szarvasmarha, megelőzve a juhót és a sertést. A szarvasmarha-temetkezés fő központja a Duna vidéke, Kelet- és Nyugat-Európa.

A badeni kultúra települési viszonyai nem eléggé ismertek, és egyetérték P. Romannal, hogy a hosszú időpontra nyúló, általa átmenetinek tartott réz korban jelentős gazdasági változások következtek be. Tény, hogy a korábbi, állandóbb jellegű települési formát egy gödrös települési forma váltja fel. Szigetcsépen, ahol több mint 100 objektumot tártunk fel, hiányzik a tényleges ház. Vannak olyan cölöplyukak, amelyek kör alakú építményre mutatnak, de az pontosan korban nem rögzíthető, a feltűnően kevés cölöplyukból rekonstrukciót készíteni nem lehet. A gödrök kis- és középméretűek, némelyikben tüzelési hely, illetőleg szabadtéri tapasztott tűzhelyek, földbe ásott kemencék nyomai voltak. Lényegében ugyanez a helyzet Bodzásparon, ahol nagyobb területre kiterjedt az ásatás. Ugyanezt mutatja a már említett Pilismarót-szobi-révi feltárás, ahol a több mint 2 hektár területen feltárt telepen egyetlen egy ház sem került elő, ami a badeni kultúrához köthető. Közel 1000 objektum szinte kizárólag gödör, tűzhely, kemence.

A kutatástörténeti részben már láttuk, hogy a kosztoláci kultúra megítélésében szélsőségesek a vélemények. Az alapkérdés az, hogy a Kosztolác önálló kultúra vagy a badeni kultúra késői horizontja. A legilletékesebbek a jugoszláv kutatók lennének, akik között az elmúlt húsz esztendőben különböző nézetek láttak napvilágot. Kétségtelen, hogy két fő lelőhelyen van sztatigráfia, az egyik Vinča, ahol a klasszikus badeni 2,50 m mélységből került elő, míg a kosztoláci anyag 1,5 m-ről (VASIĆ 1925).

A másik Vučedol, ahol a klasszikus Baden és a Kosztolác között az a viszony, hogy a Kosztolác a fiatalabb (SCHMIDT 1945). Vitatható sztatigráfia észlelhető Gomolován (TASIĆ 1967, 45). Garašanin a korábbi egységes kultúrát három csoportra bontotta, Baden-Kosztolác, Baden-Pécel, Baden-Cotofeni. Ezek alkotják a kosztoláci stílust. Benac a pivnici anyag közlésekor visszatért a badeni kultúra É-i eredetének kérdéséhez (BENAC 1962, 21—

40). A pivnici leletanyagban Benac korai, középső és késői horizontot lát, amelyben már a vučedoli elemek is feltűnnek.

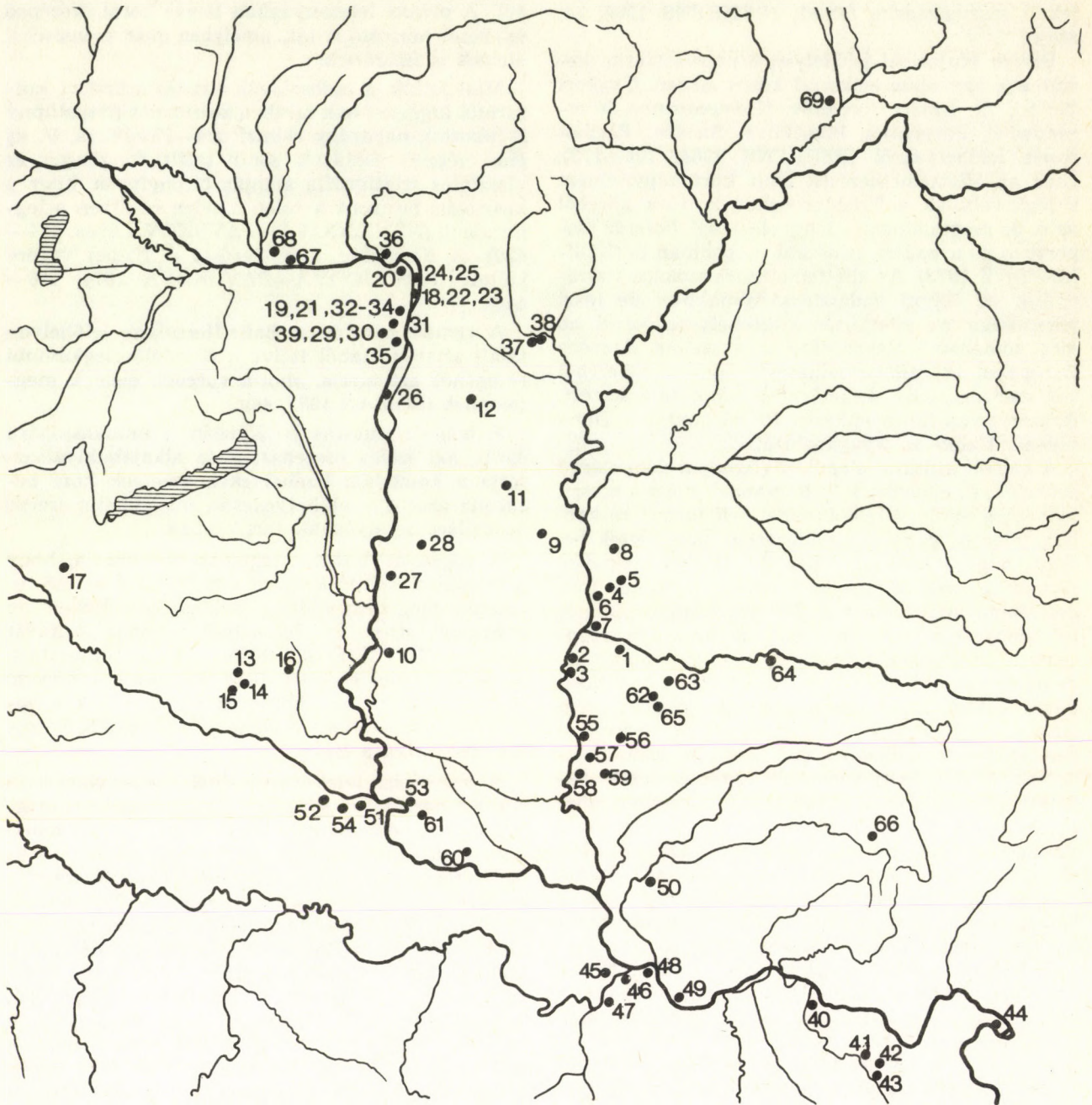
Mint láttuk, a csehszlovák kutatás a badeni kultúrától függetlennek tartja a kosztoláci (Neustupný E-fokozat), ugyanígy Němejcová—Pavúková, V. az Ižán végzett ásatások során talált függőleges és vízszintes sztatigráfia alapján bizonyította, hogy a kosztoláci horizont a telep minden részében a legfiatalabb (NĚMEJCOVÁ—PAVÚKOVÁ 1968, 414—420). A Kosztolác megjelenését a Baden végére keltezi (NĚMEJCOVÁ—PAVÚKOVÁ 1974, 446—448).

A román kutatás a Baile-Herculane lelőhelyen talált sztatigráfiából ítélve a Kosztolác legkésőbbi rétegének azt tartja, ahol a vučedoli elemek megjelennek (ROMAN 1977, 46).

A magyar kutatás B. Kutzián I. munkásságára épült, aki széles összehasonlítás alapján kiválasztotta a kosztoláci lelőhelyeket, amelyek közé besorolta azokat a lelőhelyeket is, amelyeket a szerző kosztoláci befolyásnak tart csupán.

A jugoszláv kutatás legújabb álláspontja, hogy a kosztoláci önálló kultúra a Szávától É-ra eső területen, még megtalálható a klasszikus Baden, de a Szávától D-re eső lelőhelyeken önálló kultúrát alkot (DIMITRIJEVIĆ 1980). Az is bizonyított, hogy a pivnici csoport fiatalabb, mint a névadó lelőhely, Kosztolác. Abban is megegyeznek a jugoszláv kutatók, hogy eredete és területi elterjedése Közép-Szerbiára esik.

A szigetcsépi lelet elemzésénél a kosztoláci kultúrát 3 horizontba sorolom. Elemei hatásként megjelennek a hódmezővásárhelyi-bodzásparti csoportban, a dél-dunántúliban, a vissi csoportban és az ózdi csoportban. Ezek csak hatások, infiltrációk, amelyek arról tanúskodnak, hogy a Němejcová—Pavúková V. által kidolgozott kronológia szerint a IV-ben lép fel (NĚMEJCOVÁ—PAVÚKOVÁ 1981). A kosztoláci kultúrát két fázisra bontottam. Kosztolác I-ben az elkülönítő kritérium a mészágyszerű, hosszú pecsédíszítés hiánya, és az lényegében a pivnicei leletanyag sajátosságait viseli magán. Kosztolác II-nek az erős mészbetétes, kimetszett, vízszintesen egymás alatt lévő 1—2 cm hosszúságot elérő, pecsétyszerű díszítéssel ellátott kerámiát vettem. Ha az elterjedési területet nézzük (15. kép), azt látjuk, hogy a Kosztolác I. a Duna vonala mentén tör utat magának, és a Duna-könyök területén kulminál. Itt határozott összefüggő települési rendszert alkot. Feltehető, hogy D-ről, a Tisza mentén indul el a másik ág, amely korábban hatásként jelent meg, később Hódmezővásárhely-Bodzáspart esetében már mint importáru jelentkezik, de eljut Szolnok megyébe is. A Kosztolác II. a Duna-könyök területén jelentkezik, Békásmegyér Napnéni vendéglő, Szigetcsép és Iža lelőhelyen. Ezen lelőhelyeknél kisebb közösség migrációjáról van szó, amely a Kosztolác I-gyel kerül a Duna mentére, és

15. kép A kosztoláci kultúra elterjedése a Kárpát-medencében
 Abb. 15. Die Verbreitung der Kostolac-Kultur im Karpatenbecken

itt továbbfejlődve, bosaíai hatások alatt alakítja ki legkésőbbi stílusát.

Hajlok arra, hogy a kosztoláci önálló csoport vagy kultúra, amelynek kialakításában a korai Cotofeni, ill. a Sálcuta IV. játszott szerepet. A csoport magyarországi hatása, ill. kisméretű migrációja viszont a klasszikus badeni anyag után következik be, és ezért Némejcová-Pavúková V. már az I—IV. fejlődésből kihagyja. Nagyobb önálló települései Iža, Szigetcsép azt bizonyítják, hogy korban a Neustupný E-hez köthető. Ezeket a telepeket már a korai bronzkorhoz kapcsolható kultúrák döntik meg. Salgótarján-Pécskőn a Kosihe-Čaka (KOREK 1968) legkorábbi bronzkori rétegét találtuk meg a legfelső szinten. Izán, Kopčaniban bőven megtalálhatók a čakai típus edényei. Zókon nem folyamatos a település, és egy hiátus után a vučedoli nép közössége alkot települést (ECSEDY 1978). Szigetcsépen a harang alakú edények népének csepeli csoportja veszi birtokba a lelőhelyet.

A kérdés kulcsa a jugoszláv kutatók kezében van. A jugoszláviai lelőhelyek anyaga közül nem köthető az önálló kosztoláci csoporthoz pl. Bogojevo, amely megítélésem szerint a bodzásparti csoport része, és a Kosztolác itt legfeljebb hatásként jelentkezik. Ugyanez az álláspontot a Tisza mentén fekvő Mokrin-Aradanska-Hunka lelőhelyről. Fontos lenne a gomolavai anyag részletes publikációja, amely kulcsot adhatna a legfontosabb kérdés megoldására.

Függelék

A kosztoláci kultúra lelőhelyei

Kosztoláci hatások a Hódmezővásárhely-Bodzásparti csoportban:

1. Deszk-A (BANNER 1956, XLVIII. t. 1—9)
2. Ószentiván VIII. (Uo. XLIX. t. 12)
3. Ószentiván (Tiszaszentiván, vasút mellett, uo. XLIV. t. 7—13)
4. Hódmezővásárhely-Bodzáspart (Uo. LII. t. 3, 17; LIII. t. 7; LV. t. 9—10, 12; LXI. t. 6, 10)
5. Hódmezővásárhely, Szent-tanya (Uo. LV. t. 29)
6. Hódmezővásárhely-Kopáncs, Kis Jenő-tanya, ma Lenin TSZ (Gazdapusztai Gyula ásatásából származó telepanyag 30 gödör. Hódmezővásárhelyi Múzeum, leltározatlan, közöletlen)
7. Tápé-Lebő (BANNER 1956, LVIII. t. 5, 10—11, 15)
8. Szent-Nagyhegy (Uo. XL. t. 1—2, 8—9; LVIII. t. 23)
9. Csongrád-Felgyő (Uo. LVIII. t. 29)
10. Bátmonostor (Uo. XLVIII. t. 17, 53, 56)
11. Kecskemét-Szikra (Uo. XVIII. t. 1—15)
12. Üllő (Uo. XXXII. t. 30, 31, 34)

Kosztoláci hatások a dél-dunántúli csoportban:

13. Pécs-Makár (Uo. XXIV. t. 44)
14. Pécs-Makáralja (Uo. XXIV. t. 46, 47)
15. Pécs-Vasas (ROMAN 1978, 47. l. térkép; BONDÁR 1982)
16. Palotabozsok (BANNER 1956, XVII. t. 1—3)
17. Nagykanizsa, Inkei-kápolna (Nagykanizsai Múzeum, Ltsz.: 80.4.11.

Kosztoláci hatások a post-unyi csoportban:

18. Szigetmonostor, Duna-part (BANNER 1956, XXXVIII. t. 9)
19. Szentendre-Pannóniatelep (Uo. XXV. t. 2, 6)
20. Dunabogdány (RT XIII. 8/3)
21. Szentendre, Pap-sziget (Uo. 28/10)
22. Szigetmonostor (Uo. 29/13)
23. Szigetmonostor (Uo. 29/21)
24. Tahitótfalu (Uo. 30/7)
25. Tahitótfalu (Uo. 30/21)
26. Szigetcsép

Kosztolác I.

27. Kalocsa vidéke (BANNER 1956, XXVI. t. 1—4)
28. Kiskőrös (Uo. XXXII. t. 30, 31)
29. Békásmegyer BSE-üdülő (BANNER—KUTZIÁN 1961)
30. Békásmegyer-Pünkösdfürdő (Uo.)
31. Budakalász-Pusztatemplom (Uo.)
32. Szentendre, Duna-part (BANNER 1956, XXVII. t. 14)
33. Szentendre, Dera-patak (RT XIII. 1, 28/26)
34. Szentendre, Dera-patak (Uo. 28/27)
35. Budapest, Andor utca (BTM közöletlen) Palotabozsok (Lásd 16. lelőhely, BANNER 1956, XVIII. t. 13)
36. Szob (Uo. XXVI. t.)
37. Alattán-Kiskert, 6. gödör (Raczkó P. leletmentése 1975, Szolnoki Múzeum, Ltsz. 77.8.116, 117, 120)
38. Alattán, 3. gödör (Raczkó P. leletmentése 1975, Szolnoki Múzeum, Ltsz. 77. 8. 31)
Hódmezővásárhely-Bodzáspart (Lásd 4. lelőhely, BANNER 1956, LV. t. 9)
Szigetcsép (Lásd 26. lelőhely)

Kosztolác II.

39. Békásmegyer, Napnéni-vendéglő (BANNER—B. KUTZIÁN 1961)
Szigetcsép (Lásd 26. lelőhely)

Jugoszlávia

40. Kostolac (MILOJČIĆ 1949—50, 157. l. térkép)
41. Bubanj (Uo.)
42. Čardak-Vrežina (Uo.)
43. Ciganski-Ključ-Trupale (Uo.)
44. Korbovo (Uo.)
45. Zemun (Uo.)
46. Beograd-Kalemegdan (Uo.)
47. Šuplja-Stena (Uo.)
48. Vinča (Uo.)
49. Jakuba (Uo.)
50. Neuzina (Uo.)
51. Vučedol (Uo.)
52. Sarvaš (Uo.)
53. Bogojevo (Uo.)
54. Gomolava (Uo.)
55. Novi-Knezavac (ROMAN 1978, 47. l. térkép)
56. Mokrin-Aradanska-Hunka (Uo.)
57. Padej-Borolat (Uo.)
58. Perlez (Uo.)
59. Biorica (NEUSTUPNÝ 1973, 327. 5. Abb.)
60. Bačka Palanka (ROMAN 1973, 47. 9. kép)
61. Odžaci (Uo.)

Románia

62. Sínpetru German-, „Fintina vacilor” (ROMAN 1978)
63. Beba Veche (Uo.)
64. Arad, „Gaj” (Uo.)

65. Sinpetru German-, „Căramidărie” (Uo.)
66. Resitza (MILOJČIĆ 1949—50, 156)

Szlovákia

67. Iža (NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1968)
68. Kopčany (Uo.)
69. Streda nad Bodrogom (Uo.)

IRODALOM

- AMBROS 1958 C. AMBROS, *Kultovy zvieraci hrob z obdobi'a kannelovanej keramiky v Sarovciach*. AR 10 (1958) 476—481.
- BANNER 1942 J. BANNER, *Adatok a kétosztású badeni tálak elterjedéséhez* ArchÉrt 3 (1942) 73—79.
- BANNER 1956 J. BANNER, *Die Pécelér Kultur*. ArchHung 35 (1956)
- BANNER—KUTZIÁN 1960 J. BANNER — I. B. KUTZÁN, *Angaben zur kupferzeitlichen Chronologie des Karpathenbeckens*. ŠtZ 23 (1960) 341—361.
- BANNER—B. KUTZIÁN 1961 J. BANNER — I. B. KUTZIÁN, *Beiträge zur Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens*. Acta ArchHung 13 (1961) 1—32.
- BEHRENS 1963 H. BEHRENS, *Die Rindskelettfunde der Pécelér Kultur und ihre Bedeutung für Erkenntnis historischen Zusammenhänge*. Acta ArchHung 15 (1963) 33—36.
- BENAC 1961 A. BENAC, *Studien zur Stein- und Kupferzeit im nordwestlichen Balkan*. BRGK 42 (1961) 1—170.
- BENAC 1962 A. BENAC, *Pivnica kod Odžaka i neki problemi kostolačke kulture*. GZMS 17 (1962) 21—40.
- CSALOG 1968 J. CSALOG, *Adatok a badeni (péceli) nép kerámiájához és életformájának kérdéséhez*. ArchÉrt 95 (1968) 8—21.
- DIMITRIJEVIĆ 1962 S. DIMITRIJEVIĆ, *Prolog stupnievanju badenske kulture u s jevernoj Jugoslaviji*. ARR 2 (1962) 239—261.
- ECSEDY 1973 I. ECSEDY, *Újabb adatok a tiszántúli rézkor történetéhez*. In: Békés m. Múzeumok Közleményei. 2 (1973) Békéscsaba 3—40.
- ECSEDY 1981 I. ECSEDY, *A keletmagyarországi rézkor fejlődésének fontosabb tényezői. — On the factors of the Copper Age development in Easter Hungary*. JPMÉ (1981) 73—95.
- GALLUS 1940 S. GALLUS, *Az MNM néhány újabb ásatása*. ArchÉrt 1 (1940) 140.
- GARAŠANIN 1959 M. V. GARAŠANIN, *Neolithikum und Bronzezeit in Serbien und Makedonien*. BRGK 39 (1959) 1—130.
- GARAŠANIN 1961 M. V. GARAŠANIN, *Der Übergang vom Neolithikum zur frühen Bronzezeit auf dem Balkan und an der unteren Donau. — L'Europe à la fine de l'âge de la Pierre*. Praga, 1961. 15—43.
- GIRIĆ 1960 M. GIRIĆ, *Iskopovanja na Gomolavi 1957. godina*. RVM 9 (1960).
- JOVANOVIĆ 1964—65 B. JOVANOVIĆ, *Badensko kostolačka grupa i hronologija eneolita u Jugoslaviji*. Starinar 15—17 (1964—65) 1—13.
- KALICZ 1963 N. KALICZ, *Die Pécelér Kultur und Anatolien*. SA 2 (1963).
- KOREK 1951 J. KOREK, *A badeni kultúra temetője Alsónémedin*. MTAK (II) 1951, 41—63.
- KOREK 1963 J. KOREK, *Eine Siedlung der spätbadener Kultur in Salgótarján-Pécskö*. Acta ArchHung 20 (1963) 37—58.
- KOREK 1980 J. KOREK, *Alsónémedi történetének régészeti forrásai a honfoglalás koráig*. In: Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi, 1980. 10—27.
- KOREK—ECSEDY 1976 J. KOREK — I. ECSEDY, *Vorbericht über die Ausgrabung am Fundort Szigetcsép-Tangazdaság*. FolArch 27 (1976) 187—191.
- KOZŁOWSKY 1973 J. K. KOZŁOWSKY, *Le problème de la periodisation de la civilisation de la ceramique cannelée en Pologne*. Symposium, Bratislava, 1973. 167—183.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1964 V. NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ, *Äneolithische Siedlung und Stratigraphie in Iža*. SA 16 (1964) 353—433.

- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1974 V. NĚMEJCOVÁ-PAÚKOVÁ, *Beitrag zum Kennen der Postbole-
raz-Entwicklung der Badener Kultur*. SA 22 (1974) 237—360.
- NĚMETI—ROMAN 1978 I. NĚMETI—P. ROMAN, *Cultura Baden in Romania*. Bucuresti,
1978.
- NEUSTUPNÝ 1959 E. NEUSTUPNÝ, *Zur Entstehung der Kultur mit kannelierten Kera-
mik*. SA 7 (1959) 260—284.
- NEUSTUPNÝ 1968 E. NEUSTUPNÝ, *Absolute Chronology of the Neolithic and Aeneo-
lithic Periods in Central and South-Eastern Europe*. SA 16 (1968)
19—60.
- NEUSTUPNÝ 1973 E. NEUSTUPNÝ, *Die Badener Kultur*. In: Symposium über die Ent-
stehung der Chronologie der Badener Kultur. 1973, 317—352.
- ROMAN 1976 P. ROMAN, *Kontakte der Coțofeni-Kultur mit den Baden-Kostolac
und Vučedol-Kulturen im Westen Rumänies*. In: *Instrajivanja*, 5 (1976)
143—148.
- ROMAN 1976/B P. ROMAN, *Cultura Coțofeni*. Bucuresti, 1976.
- ROMAN 1977 P. ROMAN, *Notiunea de „Cultura Kostolac”*. SCIV 28 (1977) 3; 419—
429.
- ROMAN 1979 P. ROMAN, *Die südlichen Beziehungen der Badener Kultur*. *Dacia*
23 (1979) 307—311.
- SCHMIDT 1945 R. R. SCHMIDT, *Die Burg Vučedol*. Zagreb, 1945.
- SOCHACKI 1980 Z. SOCHACKI, *Kultura Ceramiki promienistej w Europie*. Warszawa.
1980.
- TASIĆ 1965 N. TASIĆ, *Pozno eneolitski, bronzanodobni i sloj starijeg grozdenog
doba na Gomolavi*. RVM 14 (1965) 177—195, 226, 227. I—VII. XV.
- TASIĆ 1966 N. TASIĆ, *Apparation et evolution du groupe culturel de Kostolac*.
AJug 7 (1966) 19—30.
- TASIĆ 1977 N. TASIĆ, *Badenski i Vučedolski kulturni kompleks u Jugoslaviji*.
Dissertationes. IV. Belgrad, 1977.
- VASIĆ 1936 M. M. VASIĆ, *Preistoriska Vinca 4*. Beograd, 1936.

AUSGRABUNGEN AUF DEM FUNDORT SZIGETCSÉP-TANGAZDASÁG I. —
FUNDE DER SPÄTKUPFERZEITLICHEN SIEDLUNG

Auszug

Auf dem südlich von Budapest, im östlichen Teil der Csepel-Insel liegenden Fundort haben wir 1974 eine Notausgrabung durchgeführt. Auf dem durch die maschinellen Erdarbeiten bereits gestörten Gelände wurden Reste von urzeitlichen Siedlungen erschlossen. Es sind insbesondere Abfallgruben und Feuerstellen ans Tageslicht gekommen. Der größere Teil der Objekte kann zur spätkupferzeitlichen Badener Kultur bzw. zur Kosztolac-Gruppe, ihr kleinerer Teil zur frühbronzezeitlichen Glockenbecher-Csepel-Gruppe gereiht werden. Die vorliegende Mitteilung führt das kupferzeitliche Material vor. (Die frühbronzezeitlichen Funde kommen in einer späteren Nummer der Zeitschrift an die Reihe.)

Das vorgeführte kupferzeitliche Fundmaterial dient vor allem in der Relation der Verbreitung der Spät-Badener und der Kosztolac-Gruppe in Ungarn und ihrer relativen Chronologie zur Belehrung. Auf dem Fundort ist kein als Hausrest zu betrachtendes Objekt vorgekommen; auf Grund

des Gesagten können wir, ebenso wie im Falle der übrigen, in Ungarn freigelegten Siedlungsreste der Badener Periode provisorische, hüttenartige Bauten voraussetzen.

Im Fundmaterial können die spätesten Funde der zur Kosztolac-Phase gehörenden Objekte klar auseinandergehalten werden. Obwohl das Verhältnis der Kosztolac-Gruppe zur klassischen Badener Kultur, besser gesagt, die Frage der Selbständigkeit der Gruppe von noch vielen Gesichtspunkten aus nicht geklärt ist, scheint es wahrscheinlich zu sein, daß ihre selbständigen Siedlungen, zu welchen wir auch die spätesten kupferzeitlichen Objekte der Siedlung von Szigetcsép hinzurechnen können, eine solche Periode repräsentieren, in der sich die Bewegung der Kosztolac-Bevölkerung in Süd-Nord-Richtung abgespielt hat. Diese wahrscheinlich kurze, jedoch gut absonderbare Periode schließt die spätkupferzeitliche Entwicklung ab und bedeutet einen viel eindeutigeren „terminus post quem“ vom Gesichtspunkt des Beginns der Frühbronze-

zeit, als im allgemeinen das Fundmaterial der Badener oder Spät-Badener Periode. Die ältesten Siedlungen von Kosztolac-Typ (Kosztolac II) befinden sich hauptsächlich in der Umgebung des Donauknie (Békásmegyer, Iža, Szigetcsép). Ihre Bevölkerung stand offenbar mit der Population der Bosáca-Gruppe in Verbindung.

Der Fundort von Szigetcsép war vor der Niederlassung der Kosztolac-Population auch in der klassischen Badener Periode bewohnt. Das in den früheren Objekten freigelegte Fundmaterial läßt sich an die Budakalász-Gruppe knüpfen, von typologischem Gesichtspunkt vermuten wir auch die Bezeichnung „post-Uny-Phase“ zur Charakterisierung des Materials für geeignet. Das eine charakteristische Objekt der Siedlungen der Periode ist die das Skelett eines Rindes enthaltende Opfergrube. Das Objekt 34 der Siedlung von Szigetcsép ist für eine solche Opfergrube zu halten. Interessante hierbei ist, daß wir in der ihr unmittelbar benachbarten Grube (34/A) auf den Schädel eines Auerochsen gestoßen sind.

Auf Grund der Analyse der zur klassischen Badener Periode gehörenden Objekte scheint es offenkundig zu sein, daß auch vor dem Vordringen der kleineren Gruppen der Kosztolac-Population, also vor dem Erscheinen der Siedlungen von „reinem“ Kosztolac-Typ in der Umgebung des Donauknie zwischen der örtlichen Badener Population und der südlichen, vor allem im jugoslawischen Raum verbreiteten Bevölkerung der Kosztolac-Gruppe eine Verbindung war. Durch diese Verbindungen wurde die Übernahme einzelner Formen und Verzierungen ermöglicht (Hódmezővásárhely-Bodzás-part, Viss-Gruppe, Ózd-Gruppe). Die Migration der kleineren ethnischen Einheiten der Kosztolac-Gruppe beginnt mit dem Erscheinen der Funde von Pivnica-Typ an der Donau (Kosztolac I) und die eine der spätesten, vom Stammgebiet am weitesten gelegenen Siedlungen (Kosztolac II) wird gerade durch die spätesten kupferzeitlichen Objekte von Szigetcsép repräsentiert.

J. Korek
Magyar Nemzeti Múzeum
Múzeum krt. 14—16.
Budapest, Pf. 364
1370